

Проза
НЕЗАБЫЎНЫЯ СУСТРЭЧЫ
З АВЕЧКАЙ АДЭЛЯЙ АБО ADELJASTAR@TUT.BY
 Наталля БУЧЫНСКАЯ

4

БЭЛІ ПУЭРЫ
 Сяргей ТРАХІМЁНАК

17

ПА ПАДЗЕМНЫМ ЛАБЫРЫНЦЕ
 Галіна ПШОНИК

30

ШАХМАТЫСТКА
 Генадзь АЎЛАСЕНКА

35

Абмяркуем
ВІДАВОЧНА
 Наталля ПАХОМЧЫК

11

Паэзія
ГРЭХ. Балада Белай Русі
 Мікола МЯТЛІЦКІ

14

ПАМІЖ РАДКОЎ ЖЫВЕШ І ПАМІРАЕШ
 Таццяна БУДОВІЧ

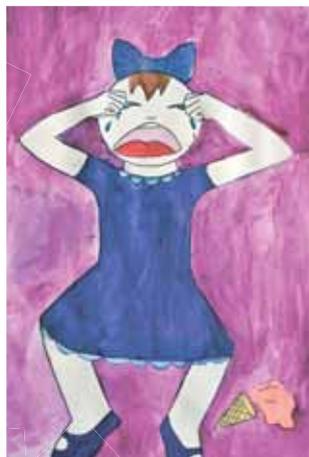
27

ПАЛЬЦЫ ЖОЎТЫХ КЛЯНОВЫХ ЛІСТОЎ
 Уладзімір ДУБОЎКА

54

Чытаем па-беларуску
САМАЯ ЖЫВАЯ СУВЯЗЬ
 Юлія КРУК

26

Верасок
41 СОНЦА ЯСНЕЕ НАД СВЕТАМ!

Жыццягіс
45 НЕ СТАРЭЕ МАЛЕНСТВА МАЁ
Павел САКОВІЧ

Беларуская міфалогія
50 АРАБІНАВЫЯ ЖАРСЦІ
Ірына КЛІМКОВІЧ

Таямніцы паселішчаў
55 КІМ БЫЎ СТАРАЖЫТНЫ КАЛІНКА?
Аляксандр РОГАЛЕЎ

Займальная псіхалогія
59 ЯК КІРАВАЦЬ СВАІМ ЧАСАМ?
Алена ІВАНЮШАНКА

Дынамік
62 ШТО ЗА «НІТКІ» Ў РУКАХ БЕЛАНОГАЙ?
Вітаўт МАРТЫНЕНКА

Вернісаж
64 ПРАЦЯГ КОНКУРСУ «МАЛЮЕМ ВЯТРЫСКУ»

Незабыўныя сустрэчы з авечкай Адэляй

або Adeljastar@tut.by

Наталля БУЧЫНСКАЯ

(Працяг. Пачатак у № 1—4)
Адэля выносіць модны прысуд

Я чакала Адэлю з козачкамі. Госці з'явіліся пад вечар. Козачкі доўга тупалі каля парога, выціраючы капыткі аб дыванок, а Адэля шуснула ў крэсла і раскінулася ў ім, нібы гаспадыня.

Я запрасіла козачак у пакой. Адна з іх працягнула мне вялікі букет лясных кветак і прадставілася:

— Я Малімонка.

А другая, падаўшы слоік сунічак, назвалася:

— А я Даліктуся.

— Будзем знаёмыя, — ветліва адгукнулася я.

— Пані Наталля, — загаварылі разам козачкі, — нам вельмі прыемна з вамі пазнаёміцца. Адэля сказала, вы пішаце кнігу пра нашу сяброўку і збіраеце новы матэрыял.

Я рассадзіла гасцей вакол стала піць духмяную гарбату з цукеркамі.

Малімонка, якая была крыху смялейшая, хвалючыся, пачала:

— Спадарыня Наталля, Адэля казала, што вы можаце змясціць наш аповед у кніжку. Паколькі ў вас мала вольнага часу, прапануем адразу перайсці да справы.

Я ўзяла нататнік і скасавурылася на Адэлю. Тая рабіла выгляд, што размова яе не цікавіць і гартала кніжку па этыкеце (адмыслова для Адэлі я трымала яе навідавоку).

— Я слухаю.

— Наша жыццё не багатае на падзеі. Таму мы распавядзём легенду пра тое, як козы пасябравалі з чалавекам.

— Добра, раскажвайце.

Малімонка, набраўшы пабольш паветра, пачала аповед:

— Жыў на свеце вельмі бедны чалавек. Нічога ў яго не было. Пайшоў ён вандраваць, шукаючы лепшай долі. Ішоў-ішоў і набрыў у лесе на палянку, дзе стаяла хатка, зробленая з бліноў.

— Прабач, а ў гэтай хатцы печ была з тварагу, а комін з масла?

— Так, — згодна заківалі козачкі. — Адкуль вы ведаеце?

— Я чытала гэту казку.

— Легенду! — паправіла Даліктуся. — Тады паслухайце пра выпадак, які адбыўся з нашай прапрапрапрапрапрабабкай. Жыла яна ў вялікім лесе. Было ў яе сямёра казлянятак. Адночы, калі казы не было дома, воўк напаў на казлянятак і з'еў усіх! — козачкі скалануліся. — Але прапрапрапрапрапрабабка была хітрая і разумная і вызваліла ўсіх сваіх дзетак. А ў нас з тае пары страх перад ваўком перадаецца на генетычным узроўні.

— І гэту гісторыю я ведаю, — сказала я.

— Не можа быць! Скуль? Пэўна, Адэля пераказала.

Я дастала з паліцы кнігу казак пра жывёл і падала козачкам.

— Пагартайце. У кніжцы багата казак пра вашых суродзічаў.

Козачкі схапілі кніжку і з цікавасцю пачалі гартаць. Пабачыўшы мноства малюнкаў з выявай коз, яны прыйшлі ў захапленне.

— Спадарыня Наталля! Калі ласка, пачытайце нам гэтыя гісторыі.

— Добра, — пагадзілася я.

Козачкі цешыліся кожнай казкай, у якой козы былі галоўнымі героямі, з цікавасцю слухалі. А Адэля штохвіліны пахмурнела.

Калі я, ахрыпшая ад чытання, нарэшце загарнула кніжку, козачкі пачалі дзякаваць.

— Пані Наталля! Мы нават не ведалі, што паходзім з такога знакамітага і славітага роду! Столькі цікавага напісана пра коз! Вечар атрымаўся цудоўны! — і козачкі пачалі збірацца.

— Малімонка! Даліктуся! А як жа вашы асабістыя гісторыі? — прыпыніла я іх.

Козачкі пераглынуліся:

— З намі нічога незвычайнага не адбываецца. Дык што ж выдумляць? Досыць таго, што пра наш род столькі напісана, — рашуча сказала Даліктуся.

А Малімонка дадала:

— Я абавязкова перадам вам праз Адэлю свайго малачка. Яно вельмі карыснае.

— А я — масла. Калі дадасце яго ў малако, падагрэеце і вып'еце цёплым, то ўміг знікне хрыпата.

Я падзякавала козачкам і развіталася з імі. Адэля таксама пайшла, буркнуўшы на развітанне: «Дабранач». Якая муха яе ўкусіла?

- 6 Назаўтра я не прамінула пахваліць паводзіны і манеры Малімонкі і Даліктусі перад Адэляй. Яна фыркнула:
- Яшчэ б. Я ім усю дарогу тлумачыла правілы этыкету.
  - Ты? — я была здзіўленая.
  - А хто, па-вашаму, навучыў іх капыткі выціраць перад тым, як прайсці ў пакой? Хто параіў сабраць вам кветак і суніц? Хто папярэдзіў, каб дарэмна не марнавалі часу гаспадыні і прыстойна сябе паводзілі?
  - Прабач, Адэлька, за заўвагу, але ты сама не заўсёды прытрымліваешся гэтых правіл.
  - Мне можна, — упэўнена заявіла Адэля.
  - Я ад нечаканасці папярхнулася.
  - Правілы этыкету абавязковыя для ўсіх.
  - А вось і не. «Зоркі» выдатна абыходзяцца без іх.
  - «Зоркі» павінны быць прыкладам менавіта таму, што яны заўсёды навідавоку.
  - Вы нічога не разумееце ў жыцці, — запэўніла Адэля. — Правілы — для такіх, як Малімонка з Даліктусяй. Гэта ж трэба — нічога выдумаць не змаглі! Задаволіліся тым, што нехта некалі пра коз напісаў! Цалкам пазбаўленыя славалюбства асобы.
  - А мне твае сяброўкі спадабаліся.
  - Ат, якія яны мне сяброўкі, — паморшчыла носік Адэля. — Бывае, пасвімся разам. Насамрэч яны прыдатныя толькі для свету.
  - А світа табе навошта?
  - Якая вы недасведчаная! У «зоркі» абавязкова павінна быць світа, каб выконваць кожнае яе жаданне, дамаўляцца пра інтэрв'ю, задорваць падарункамі, прамаўляць кампліменты...
  - Адэля! Калі мы ўпершыню пачалі размову пра кнігу, ты яшчэ падавала надзеі стаць сапраўды цікавай асобай, з арыгінальнымі памкненнямі. А цяпер занеслася так, што проста нечувана!
  - Спадарыня Наталля, у мяне да вас таксама ёсць прэтэнзіі.
  - Што за прэтэнзіі?
  - Учора, пакуль вы дзеля козачак горла дзерлі, я пачытала рукапіс. І ведаеце, я вельмі незадаволеная.
  - Чым, Адэля?
  - Мы дамаўляліся, што вы будзеце пісаць пра мяне толькі праўду. А вы няславіце мяне ў вачах чытачоў, паклёпнічаеце...
  - Дзе? — здзівілася я, падышоўшы да стала.
  - А вось, — тыцнула Адэля капытком у радкі. — Цытую: «Адэля ад хвалявання ўскочыла на канапу, нават не выцершы капыткі аб дыванок». — Проста я хвалявалася і не зважала на цырымоніі. Або яшчэ: «Адэля крычала, вылупіўшы вочы», — я была ўсхваляваная. І яшчэ сустракаюцца непрыемныя радкі. То я нецярплівая, то нястрыманая, то яшчэ якая-небудзь. Але ж гэта тэмперамент. А наогул я вельмі выхаваная і дасціпная. Ведаеце, вам трэба багата чаго перапісаць.
  - Вось што, даражэнькая, я нічога перапісаць не буду. Калі хочаш перад чытачамі выглядаць выхаванай, дык і паводзь сябе ад-

паведна. Мне падаецца, ты абрала найгоршы бок сутнасці «зоркі». А быць «зоркай» — не значыць станавіцца невыноснай у паўсядзённым жыцці і пагардліва глядзець на ўсіх наўкол. Гэта груба. Далікатныя і дасціпныя асобы разумеюць, што «зоркі» — носьбіты святла для тых, хто побач, прыклад для пераймання.

Адэля глядзела на мяне, шырока расплюшчыўшы вочы:

— Вы сапраўды так думаеце? Пані Наталля, але чаму вы мне ніколі гэтага не тлумачылі?

— Бо ты ніколі раней не была такой невыноснай і фанабэрыстай.

— А мне дык здаецца, што я з кожным днём раблюся ўсё больш цікавай і змястоўнай асобай. Я столькі новага даведалася пра моду і гламур, пра фітнэс і дыеты, што магу гаварыць пра гэта гадзінамі. Дзяўчаткі, што на лужок прыходзяць, вельмі любяць паслухаць мае разважанні наконт стужак, бранзалетаў і ланцужкоў. Дарэчы, — схмянулася Адэля, — гаспадар сёння прыносіў прымяраць ланцужкі. Ён патлумачыў, што хутка ўлады пачнуць патрабаваць, каб жывёлы пасвіліся, надзеўшы іх на шыю. Але чаму ланцужок такі дзіўны — замест замочка на канцы калок боўтаецца? Ніколі ў модных часопісах такога не бачыла. Ды і цяжкі ён. Пакрасавацца хвілін пяць-дзесяць — яно нічога. Але цэлы дзень з такім ланцужком сярод траўкі як скакаць?

— Вой, Адэлька! Не дзеля ўпрыгожвання твой гаспадар ланцужкі прыносіў. Я неаднойчы бачыла, што ў вёсцы некаторых жывёлін навязваюць на ланцугі.

— Як гэта — навязваюць? — занепакоілася Адэля.

— Зачэпляюць адным канцом на шыю жывёліне, а калок убіваюць у зямлю.

Адэля на хвілінку задумалася:

— І навошта? Дзеля прыгажосці? Непадобна.

— Хутчэй дзеля бяспекі. Гэта дазваляе засцерагчы жывёлін ад якіх-небудзь неабдуманых учынкаў: каб не заблукалі дзе ў лесе, каб пад машыну не трапілі.

Адэля ўрэшце зразумела сэнс «упрыгожання».

— Здзек! Гвалт! — абурылася авечачка. — Мяне, вольную істоту, — на ланцуг!.. І вы так спакойна мне гэта расказваеце? Што рабіць, дзе справядлівасці шукаць? — замітусілася яна.

— Хадзем разам да тваіх гаспадароў і запэўнім іх, што ты адказная асоба і выдатна абыдзешся без ланцуга.

— Пані Наталля! Вы мая выратавальніца! Хадзем зараз жа!

— Але я настойваю, каб ты добра падумала аб тым, пра што мы з табой размаўлялі.

— Вы проста неверагодна чэрствая асоба! Мне пагражае ланцуг, а вы прапануеце задумацца над паводзінамі!

— Вось заўсёды твая ўдзячнасць кароценькая.

— Вы яшчэ ніяк не заслужылі маю ўдзячнасць, — заявіла Адэля. — Але калі вызваліце мяне ад пагрозы путаў, абяцаю ўсю нудную кнігу пра этыкет прачытаць.

8 Мы хутчэй выправіліся на ферму. Што ні кажыце, а быць прывязанай да рабочага месца ў літаральным сэнсе — не вельмі прывабная перспектыва.

Пасля доўгіх перамоў з гаспадарамі мы змаглі іх запэўніць, што навязванне Адэлі пагоршыць якасць яе працы і паспрыяе наступленню зацяжнай дэпрэсіі. Гаспадар запатрабаваў, каб Адэля насіла спецыяльную кліпсу — гэта дапаможа заўсёды ведаць аб месцазнаходжанні авечкі і сачыць за яе становішчам. Давялося згадзіцца.

Наступным вечарам Адэля прыбегла ўзрушаная. Яна трымала ў капытках тонкі прамавугольнічак зялёнага колеру і ўрачыста трэсла ім перад маім носам.

— Адказ з Грынпіс прыйшоў! Бачыце, я без вас нават канверт не распячатвала! Паглядзім хутчэй, што там у лісце.

Мы схапілі нож для паперы і хуценька распячаталі канверт. Я разгарнула аркуш і прабегла па ім вачыма. І адразу ж прысела на канапу, хапаючы ротам паветра.

— Адэля! Ты не паслухалася мяне!

— Што вы маеце на ўвазе? — нявінна запыталася авечка.

— Я напісала ліст, і ты запэўніла, што перапісала яго вельмі ўважліва.

— Я дадала ад сябе дзве-тры фразы. Вы недакладна выказвалі мае думкі. А што вас насцярожвае?

— Большую частку ліста ты выхвалялася сваёй дасканаласцю і наляпіла кучу памылак. Твой ліст палічылі забавным, параілі звярнуць увагу на правапіс, але згадзіліся залічыць цябе кандыдатам. Абяцалі неўзабаве даслаць пасведчанне.

— Бачыце, згадзіліся! Я ўпэўнена, ім было прыемна даведацца, якая я прыгожая, — Адэля крутанулася перад люстэркам.

— Але ты запэўнівала, што перапісала без памылак!

— Спадарыня Наталля, што вы турбуецеся? Нават калі там трапілася з дзясятка памылак, на сутнасць справы гэта не ўплывае. Хутка я стану паўнапраўнай «зялёнай» і хай толькі хто сунецца на мой выпас са смеццем! З пасведчаннем я каго заўгодна змушу паважаць правілы карыстання лужком.

Адэля прысела каля мяне.

— А шылдачкі, што мы з вамі расставілі, ужо робяць сваю справу. Пачытаўшы, што іх здымае фотакамера, людзі хапаюцца за свае абгорткі, шалупінне, пластыкавыя бутэлькі, прыбіраюцца вакол. А як смешна круцяць галавой, каб зразумець, адкуль іх здымаюць! І так пачціва са мной вітаюцца. Нікому больш не прыходзіць да галавы кідацца да мяне са шпрыцам і пагражаць вакцынай супраць шаленства. Цяпер я не проста авечка, а асоба, якая ахоўвае навакольнае асяроддзе!

— Я таксама вельмі задаволеная гэтым, Адэлька.

— Але гэта не ўсе навіны! Паглядзіце на мяне ўважліва. Я паглядзела.

— Ну як? — нецярпліва спыталася Адэля.

— Выглядаеш ты як заўсёды, толькі крышку больш задаволенага бляску ў вачах.

— Якая вы няўважлівая! Дзіўлюся, як вы маглі стаць пісьменніцай? Самага важнага ў жыцці не заўважаеце. У мяне новае ўпрыгожанне: гаспадар прынёс, — Адэля выставіла вушка, на якім красавалася невялічкая квадратная кліпса. — Толькі крыўдна, што яна адна. Самыя прасунутыя модніцы носяць па некалькі адразу. Я выказала свой пратэст, што для ўлюбёнай авечачкі маглі і прыгажэйшую выбраць. Гаспадыня паабяцала падправіць яе і сёння ж наклеіць яркія стразы. Які колер абраць: ружовы пасуе да майго далікатнага носіка, блакітны прыгожа адцяняе воўначку, ад зялёнага больш выразнымі выглядаюць вочкі. Што вы параіце?

— Мне таксама ўсе гэтыя колеры даспадобы.

— Вырашана! Папрашу гаспадыню, каб прыклеіла тры рознакаляровыя стразы.

— А што наконт сістэмы вызначэння месцазнаходжання? — пацікавілася я. — Кліпса ж задумвалася галоўным чынам не як упрыгожанне.

Авечачка зняла кліпсу і стала тлумачыць:

— Кнопка месцазнаходжання, кнопка тэрміновай сувязі, хуткага рэагавання і нават SOS. Заўтра пахвалюся перад дзяўчаткамі абноўкай. Яны абавязкова змогуць ацаніць упрыгожанне. Яны такія модніцы, такія гламурныя... — Адэля зноў села на свайго ўлюбёнага канька. — І гэта не перашкаджае ім быць вельмі разумнымі, добра вучыцца ў школе, займацца ў розных гуртках. Яны — усебакова развітыя асобы.

— А пра што ты з імі размаўляеш?

— Я ўжо казала — ланцужкі, бранзалеты, пярсцёнкі, апошнія тэндэнцыі ў свеце моды. Яны аднойчы нават далі мне прымерыць туплікі на абцасах. Такія прыгожыя!.. Але нязручныя, я ледзь ножку не выкруціла, спрабуючы хадзіць на гэтых хадульках. Крыўдна. Затое дзяўчаткі паабяцалі падарыць мне пляжную торбу.

— Ты б паспрабавала з імі яшчэ пра што-небудзь пагаварыць. Бо ім хутка надакучыць абмяркоўваць з табой толькі бранзалеты ды строі.

— Ды што вы маеце супраць моды? — запырэчыла Адэля. — Я дык цікаўлюся ўсім і ўжо магу сама быць экспертам у гэтай галіне. А вы заўсёды адстаяце на паўкроку!

— Я?

— Вы! — наступала авечачка. — Нос без пірсінгу, у вушах толькі па адной завушніцы, пазногці пафарбаваны ружовым, а не чорным, носіце не больш за тры ланцужкі адначасова, на нагах няма бранзалетаў, у валасах ніводнай стужачкі, абцасы менш за дзевяць сантыметраў! Куды гэта варта?

— Адчапіся, Адэля! Досыць, што ты навывперадкі з модай бегаеш.

— Не досыць! Чаму б мне не стаць модным стылістам?

- 10 Я стрымлівала смех:
— Дзе ты кліентуру набярэш? Малімонка з Даліктусяй не вельмі навінкамі моды цікавяцца.
- Нічога, я іх далучу. Пачаць можна з вас. Адчыняйце шафу! Будзем вам модны гардэроб складаць.
- Адэля хуценька падскочыла да шафы і пачала выцягваць адзенне: сукенкі, спадніцы, нагавічкі, кофточкі — на канапе хутка расла рознакаляровая горка маіх рэчаў. Я моўчкі прымасцілася на краёчак крэсла і назірала за Адэлькай. Яна корпалася ў адзенні, прыкладала адну рэч да другой, мацала тканіну, параўноўвала колеры.
- Гэта трэба насіць з гэтым, гэта з тым, вунь тое пасуе да таго і таго, — мармытала яна.
- Здавалася, прыяцелька нават забылася на маё існаванне.
- «У наяўнасці густу не адмовіш, — падумала я, — асабліва што тычыцца колеру. Але вельмі ж экстравагантнымі атрымліваюцца камплекты. Наўрад ці я наважуся апранаць гэтыя рэчы разам». Але я не перашкаджала. Скончыўшы, Адэля заявіла:
- Трэба рабіць прымерку.
- Я запратэставала:
- Ужо позні вечар. Табе хуценька трэба выпраўляцца дамоў.
- І праўда, — зірнула ў сцямнелае акно авечачка. — Вось заўсёды вы затрымліваеце мяне да позняга, а я пасля недасыпаю. А здаровы сон вельмі важны для прыгажосці. Я пабегла, а вы прымярайце.
- Адэля паспешліва выскачыла за дзверы. А я-такі не адмовіла сабе ў задавальненні прымерыць колькі найбольш удалых і экстравагантных камплектаў.

Малюнкi Алены ЯРМОЛЕНКА

А́зäàâî ÷ Í à

Наталля ПАХОМЧЫК

Глеб і Алег пазнаёміліся ў гуртку «Польская мова». Сярод пераважна ціхмяных вучняў яны, бясспрэчна, вылучаліся: за іх партай заўсёды штосьці актыўна абмяркоўвалася. Часта гэтае абмеркаванне пераходзіла ў спрэчку...

Гулялі мы тады ў «Адгадайку», ці, як вучні хутка перайначылі, у «Мозга-ламайку» (каб новыя польскія словы запаміналіся лепш, іх пераклад я давала не адразу: спачатку называла часціну мовы, да якой адносіцца гэтае слова, рабіла падказкі наконт яго агульнага значэння, падбірала аднакарэнныя словы, сінонімы з іншых моў — карацей, намагалася скіраваць думку гурткуўцаў у правільным рэчышчы. Сэнс слова, здабыты такім шляхам, надоўга запамінаўся). Дык вось... Ламаем мы так галаву над словам *styczeń* («стычэнь»)..

— Гэта часавы адрэзак на **стыку**, на памежжы, — раблю я падказку.

— «Агонія», ці што? — пачынаюць «ламаць мазгі» гурткуўцы.

— «Канец свету»!

— «Апакаліпсіс»!

— «Канікулы», мабыць.

— Цяплей. Яшчэ раз: гэта абазначэнне менавіта часавага прамежку — і ён з году ў год паўтараецца. Дарэчы, у беларускім адпаведніку першыя два гукі супадаюць, — ізноў спрабую скараціць шлях да ісціны.

— Месяц! Гэта нейкі месяц! — здагадваюцца некаторыя.

Гурткуўцы пачынаюць нервавацца: адгадка блізка, і кожны хоча быць першым. Узнімаецца гармідар, усе імкнуцца выкрыкнуць — пакуль што пальцам у неба — сваю версію, абы-што — толькі б ніхто не апырэдзіў. Чуюцца назвы месяцаў па-руску.

— Стоп. Беларускі месяц, які пачынаецца на «ст» — адзін. Атрымліваецца — без варыянтаў. Ну? — прыспешваю працэс.

Нечаканая цішыня, толькі чуецца дробат Алегавых пальцаў па парце, ён круціцца то ўлева, то ўправа — наставіў вушы.

Нарэшце Глеб не вытрымлівае і пакутліва расцягвае:

— «Сту-у-удзень»... Па-руску — «январь». Па-польску «**стычэнь**» — першы, на **стыку** года, месяц.

Расчараваны, незадаволены гул хваляй пракаціўся па класе, і спужаныя вераб'і хмаркай разляцеліся з падаконняў.

— Ну нашто такія вычварэнствы?! Ці не прасцей было б усе месяцы ва ўсіх мовах назваць аднолькава. Якая розніца? Вось рускія назвы

12 — падобныя на англійскія: ноябрь — November, сентябрь — September. А тут панавыдумлялі «студзеняў» розных. Гэта ж трэба, месяц стравай назваць — «заліўным» (Алег яўна не мог дараваць сваёй паразы). І ўвогуле, — гарачыўся юнак, — даўно ўжо разумныя людзі прыдумалі эсперанта — штучную мову. Чаму б яго не зрабіць абавязковым школьным прадметам? Замест англійскіх, нямецкі-шмецкіх... І правілы там прасцейшыя, і карысць ад вывучэння такой мовы большая: можна было б смела ехаць у любую краіну — і там цябе абавязкова зразумеюць... — Алегавы разважанні набіралі ўсё больш глабальны маштаб.

— І карміць усіх аднолькава, і апранаць пажадана — таксама, — іранічна працягнуў «лагічны ланцужок» Алегавых разважанняў яго сябар. — Чытаць аднолькавыя кніжкі, глядзець адны і тыя ж фільмы. І ўсім іх аднолькава любіць і хваліць... Каб прасцей, без спрэчак жылося. Так?

Алег маўчаў. Глеб палічыў гэта за згоду.

— Калі так, тады каб заўтра, Алег, ты прыйшоў апрануты так, як і я, каб валасы твае пасвятлелі і былі такія ж ускудлачаныя, як і ў мяне цяпер. Ага, і вочы хай будуць, як і мае, блакітныя. Не забудзь і пра шнар над левым брывом — праверу.

Тут усе пачалі зазіраць Глебу ў твар (з апошніх парт цікаўныя так павылазілі, што здавалася вось-вось вылузнуцца з іх, як пераспелы гарох, і пакоцяцца на падлогу): аказваецца, і праўда — шнар.

— Ну і прыйду! — злосна пагадзіўся Алег на штучнае капіраванне.

На наступных занятках усе толькі і рабілі, што цікавалі за дзвярыма, чакаючы Алега і яго абяцанага пераўвасаблення. Алег пазніўся. Пачалі без яго. На дошцы напісаны ўжо новы «незнаёмец» — *oczywiście* (очывісьце).

— Шаноўныя, звяртаю вашу ўвагу: па-першае, гэта прыслоўе, па-другое, яно складаецца з двух слоў. Паспрабуйце знайсці іх і вылучыць — пасля прасцей будзе здагадацца пра сэнс цэлага слова, — стаўлю задачу гурткоўцам.

— Очы-очы-очы... — пачынаецца «мазгавы штурм».

— «Очы!»
«Вочы!»

— Правільна! А далей? — пытаюся.

Тут ціхенька

рыпнулі дзверы. Алег — такі ж, як і ўчора. Пашыбаваў за сваю апошняю парту — далей ад цікаўных вачэй.

— Дык а другая частка — пра што?

— Што за «вісьце» такое?

— Падказваю: другая частка — ад дзеяслова. І паўтару: усё слова цалкам — прыслоўе.

— «Вісець»? «Вочы вісяць»? Не?..

— «Павылазілі вочы»? «Дзіўна»?

— Яшчэ варыянты? — заклікаю не спыняцца ў пошуку.

— «Вішчэць»? «Вочы вішчаць»? «Страшна»?

— Паспрабуйце знайсці больш арганічны для «вачэй» адпаведнік, — раю я.

— Ну, вочы бачаць...

— А!!! «Від»! Рускае «видеть»!

— Што за лухта. Няма такога прыслоўя, — бурчыць Алег.

— «Очы-вісьце»... як рускае «оче-видно». Тое, што я добра **бачу** на ўласныя **вочы**!

Усе азіраюцца на Глеба з зайздасцю — ізноў першы здагадаўся.

— Ну вось, прыехалі. Я ж казаў. У нармальных моў і словы нармальныя. Не тое што ў нашай, «студзяністай» — нуль логікі, адсябяціна. Абы-што.

Ізноў распачынаецца зацятая спрэчка «Глеб—Алег».

— Відавочна, — прамовіў Глеб.

— Ну, я ж кажу — абы-што, — рэагуе Алег.

— А я кажу: ёсць такое беларускае слова, калі ты забыўся, — «відавочна». Логіка ўтварэння слова — тая ж. Толькі зыходныя часткі месцамі памяняныя: перш — «**від**», потым — «**вочы**». Ві-да-воч-на! — вымаўляе па складах Глеб.

— Угу. Усё роўна беларуская мова нейкая, нейкая, — Алег не можа адразу падабраць слова, — не такая, як усе...

У класе павісае напружаная цішыня.

— А чаму ж ты, сябрук, не прыйшоў сёння, як учора абяцаў, у маім вобразе, га?

Рэзкая змена тэмы крыху раззлавала апанента:

— Чаму-чаму... Не хачу я быць, як ты! Я — асоба! У мяне свае звычкі, свае прынцыпы. Я сам па сабе, такі, як ёсць, непадобны да цябе — ну і што?! Можна, у гэтай непадобнасці і ёсць мая каштоўнасць?!

Глеб спагадліва ўсміхнуўся.

— Алежка, дружа, дык тое ж самае — і з мовамі...

Гурткоўцы ажываюць, у іх узрушаным перашэпце разбіраю: «Oczywiście» — «Очевидно?» — «Відавочна!»

Малюнак Вадзіма БАГРЫЯ

Мікола
МЯТЛІЦКІ

фота Канстанціна ДРОБАВА

Грэх

Балада Белай Русі

Паляўнічая пагоня
Па лясках рыкаста скача.
Радасць вершніку: сягоння
Небывалая удача.

Князь здабычу выглядае,
Сэрца чутна затрымцела:
Алянiха маладая
Мільганула хусткай белай.

Як імчыць цыбата, шугка
У гушчар — жывая зваба!

Лук напята мігам пругка,
Князь здзівіўся — бачыць слаба.

Раптам шэрыва скразное
Вочы покрывам закрыла —
Сэрца стала ледзяное,
Думка-смутніца ўзвіхрыла:

— І завошта кара, Божа? —
Князь з каня ступіў на ногі,
Вочы мружыць, ды не можа
Бачыць знанае дарогі!

«У якіх прасіць малітвах
У нябёсаў даравання?
Слеплі воі ў ярых бітвах,
Ды не ў гоне палявання!»

Уявіў, з якое ласкі
Навіну пачуе вораг,
Што, як ноч, аслеп Мсціслаўскі,
Што зусім сканае сора.

Хруст пачуўся недалёкі,
Выцер князь крапліны поту.
І, пачуўшы блізка крокі,
Запытаўся ўзрушна: — Хто ты?

Смерць мая? Бяры, не стану
Біцца, як на полі сечы.
Ўжо калі на свет не гляну,
Лепш памру па-чалавечы.

— Я — пустэльнік. Ўгледзься, княжа!
Не чыню нікому ліха.
— Ты мне праўду смела скажаш, —
Князь на голас рушыў ціха. —

Фота Людмілы ГАТАВІЦКАЙ

Дык завашта Бог карае,
Дорыць цемь сьмутнай ночы,
Так знячэўку адбірае
Скарб дарожшы самы — вочы?

Чую спод сырой магілы
Я, як ведама калеку.
Мне без зроку свет не мілы,
Скрушна ў цемры чалавеку!

— Знаны грэх твайго мне роду, —
Выдаў голас сухавата, —
Учыніў твой бацька шкоду,
Слепата — за грэх адплата.

Тут бруілася крыніца,
Калыхала ціш лясную.
Хто ішоў з яе напіцца —
Чуў да скону моц зямную.

З яснай выразнай бачыў
Нат у старасці дарогу.

Фота Людмілы ГАТАВІЦКАЙ

16 Конь любімец твайго бацькі
Нейк зламаў у лёце ногу.

Той (у гневе б супыніцца!)
Злосна ўзвёў ад крыўды вока:
Загадаў — забіць крыніцу,
Заваліць пяском глыбока.

І пайшло з тае часіны —
Не пазнаць былое пушчы:
Згас на сцежцы след ласіны,
Смягне ў горле зверу, птушцы.

— Дзе яна, крыніца тая? —
Князь у пальцах сціснуў зброю. —
Я рукамі адкапаю,
Я вярну яе, жывую.

Гром ударыў батагамі,
Пушчу ветрам скаланула
— Недалёка. Пад нагамі! —
Адказаў пустэльнік чула.

У цямрэчлівым зняменні,
Сцяты бацькавай віною,
Князь, устаўшы на калені,
Жвір капае даланёю.

Працы суткі — цемень-ночы.
Пальцы звёў пływун сцюдзёны.
Ды, знямогшыся, аднойчы
Ўчуў бруістых кропель звоны.

Пот умыў — хіснуўся ценем
Шэры змрок, як птах спалошны.
Прахалодлівым струменнем
Умываўся ранкам кожным.

Вочы дужай яснаю
Адкрывалі свет нанова.
Над крыніцаю святою
Князь казаў удзякі слова.

Ўстаў кляштар пабудаваны
Тут па княжай слаўнай волі,
Настаяцелю пашаны
Не забыў аддаць ніколі.

Зрок прыцэльны сакаліны
Кмеціў ворага ўдалечы.
Вёў харобрыя дружыны
На Грунвальд — на поле сечы.

Фота Людмілы ГАТАВІЦКАЙ

Сяргей ТРАХІМЁНАК

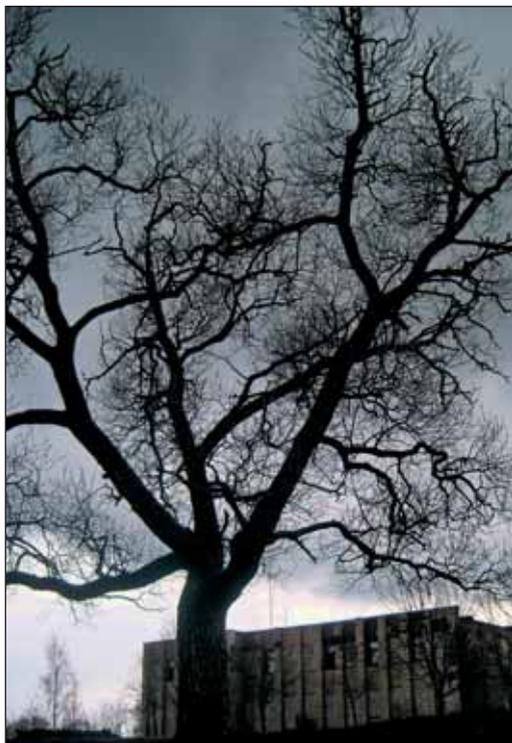
Аўёз і оўдзі¹

У аповесці Сяргея Трахімёнка некалькі дзеючых асоб. Гэта дзеці рознага ўзросту, якія ў час Вялікай Айчыннай вайны апынуліся на захопленай ворагам тэрыторыі. Па-рознаму складваюцца іх лёсы. Генка Юшкевіч ідзе ў партызаны. Клары Арловай і яе сястры Нэлі адмаўляюць у прытулку родзічы, і ім даводзіцца туліцца па «добрых людзях» і дзіцячых дамах. У фрагментах аповесці, якія прапануе чытачам «Бярозка», апісаны трагічныя падзеі першых дзён акупацыі Беларусі.

ГЕНКА

Шосты дзень вайны. У цэнтры горада — шкілеты разбураных і спаленых будынкаў. Ужо з цяжкасцю верыцца, што чатыры дні таму гэта былі прыгожыя дамы, а ў іх жылі мінчане. Ніхто не займаецца пахаваннем загінуўшых, людзі нібы здранцвелі. У лексіконе хлапчу-

¹ дзеці вайны (скажона)

намаганні — усё адно не паспеем. Так і не давлялося нам раніцай 26 чэрвеня пабачыць сапраўднага жывога ворага.

Вечарам стала надзвычай ціха. І раптам на вуліцах загрукаталі танкі нязвыклага шэрага колеру з чорнымі крыжамі на бартах. З боку Нямігі па Чырвоным касцёле стрэліла гармата. Снарад трапіў у адну з вежаў касцёла. З'явілася аранжавае воблачка цаглянага пылу, але вежа ўтрымалася.

Паступова людзі пачалі прыходзіць у сябе. Яны ўжо не хаваліся на могілках ці каля іх, паціху вярталіся ў сваё жыллё. Усім хацелася верыць, што гэта часовая з'ява. А па горадзе паўзлі чуткі, што нашы пад Брэстам перайшлі ў наступленне, што немцы трапілі ў акружэнне і хутка будуць знішчаныя. Гучалі, аднак, і іншыя сцвярджэнні: немцы ўжо пад Масквой, а з захопам сталіцы закончыцца і вайна.

Людзі ўвесь час перапытвалі адзін аднаго:

— Што чуваць?

— Дзе нашы?

— Чаму не пачынаецца контратака?

Ромка і Эрык сцвярджалі, што фашыстаў павінны спыніць на Бярэзіне ці пад Смаленскам — там для іх падрыхтавана пастка.

З'явіліся першыя немцы, але выглядалі яны зусім не так, як думалася. У нашым уяўленні яны былі гэткімі монстрамі ў стальных касках, каваных ботах, перапаясанія цяжкімі металічнымі бляхамі з надпісам:

коў з'явіліся новыя словы, і першае сярод іх — «бамбёр».

26 чэрвеня над горадам загулі тры нямецкія бамбардзіроўшчыкі. Яны ляцелі з усходу на захад. Відаць, адбамбіўшы недзе, вярталіся на базу.

Раптам з-за аблокаў вынырнуў наш «ястрабок» і закруціўся вакол нямецкіх самалётаў. Пачуўся трэск кулямета. Адзін з «бамбёраў» задыміў, з-пад крыла бліснула полымя, і самалёт нырнуў уніз. Ад яго аддзяліліся дзве кропкі, над якімі адразу ж раскрыліся купалы парашутаў.

— Ура! — дружна закрывалі мы.

Эрык прапанаваў бегчы туды, дзе прызямліліся парашутысты, каб злавіць іх. Усе кінуліся па вуліцы навыперадкі, але спыніліся, скеміўшы, што гэта дарэмныя

«Гот іст міт унз»². Аказалася, звычайныя людзі: у большасці невысокія, хударлявыя, у чымсьці падобныя на нас, падлеткаў.

У людных месцах вывесілі аб'явы і загады нямецкага камандавання. У іх тлумачылася, як трэба паводзіць сябе на тэрыторыі, занятай нямецкім войскам. За самае нязначнае парушэнне, непадпарадкаванне правілам пагражала кара па законах ваеннага часу.

— Калос на гліняных нагах звергнуты. Чырвонай Арміі больш няма, — не змаўкалі гукаўзмацняльнікі, прыладжаныя на нямецкіх машынах. — Дранг нах Остэн³ паспяхова працягваецца. Масква падзе праз некалькі дзён.

З'явіліся калоны палонных чырвонаармейцаў. Змораныя і галодныя, яны ледзь трымаліся на нагах. Але дапамагчы ім было немагчыма. Калі нехта спрабаваў перадаць палонным жбан вады ці што-небудзь з ежы, канваіры адкрывалі агонь без папярэджання. Знясіленых параненых ці хворых, якія не маглі ісці, тут жа дабівалі стрэлам ва ўпор. На дарозе заставаліся дзясяткі трупаў.

З першым немцам я сутыкнуўся на вуліцы Шорнай. Салдат ішоў з пустым вядром. Заўважыў мяне, паклікаў і сказаў:

— Васэр⁴.

Я зразумеў, што ён шукаў ваду, паколькі цэнтральны водаправод не дзейнічаў. Давялося адвесці яго ў двор Гурэвічаў.

Салдат напоўніў вядро, сказаў:

— Данке⁵.

Потым сунуў руку ў кішэню і... працягнуў пачак цыгарэт. Я разгубіўся, але цыгарэты ўзяў.

Перад нашым домам закурыў і пераступіў парог з фанабэрыстым выглядам.

— Што гэта? — строга запытала мама.

— Немец пачаставаў. Ён не страшны.

— Брыдка, — сказала мама. — Брыдка, што ты курыш, і яшчэ больш непрыемна, што курыш варожыя... Каб гэта было ў апошні раз!

КЛАРА

...Раніцай усе разыходзяцца. Нейкі час сядзім у памяшканні і марым. Вось зараз сюды прыйдзе тата. Ён даведаўся, што яго дачушкі засталіся ў дзіцячым санаторыі без дагляду, і адвезе нас дадому. Але бацькі няма. Вырашаем вяртацца самастойна.

— А колькі кіламетраў неабходна прайсці?

— Сто пяцьдзясят, — адказвае сястра.

Многа гэта ці мала, мне не зразумела. Я добра разбіраюся ў літрах, але ўмею лічыць толькі да ста.

² з намi Бог

³ уперад на ўсход

⁴ вада

⁵ дзякуй

— А гэта больш за тысячу?

— Менш, — чую ў адказ.

— Ну, калі менш, то гэта не так і шмат, — раблю суцяшальную выснову.

Гэтая адлегласць не здаецца мне непераадольнай. Здаецца, што яна крыху большая, чым той шлях, які мы прайшлі ад Астрашыцкага гарадка да Мінска. І я добра памятаю той паварот дарогі, за якім бачныя першыя хаты Крупак.

У гэты момант будынак, у якім мы знаходзіліся, моцна хіснула.

— Бамбяць! — раздаўся істэрычны крык.

Усе кінуліся з памяшкання прэч. У натоўпе бязым і мы з сястрой. Спыняемся, калі аказваемся ў нейкім лесе ці парку.

Чую размову аб тым, што бомбы скідваюць толькі на будынкі, а лес бамбіць не будуць. Значыць мы правільна зрабілі, што пабеглі разам з усімі.

Яшчэ ўчора я думала, што будзе складана знайсці дарогу з Мінска, калі не сустрэнем татавых сяброў. Але ўсё аказалася зусім проста. Людскі паток «вынес» нас з горада ў патрэбным напрамку. Ідзем па сцежцы побач з дарогай. Рух на дарозе становіцца ўсё больш шчыльным. Яна занятая войскамі, якія адступаюць, і цывільнымі.

Аднекуль, як з паветра, узнікае новае слова — «бежанцы». Людзі ідуць пешшу, едуць на аўтамабілях. Марудна рухаецца грузавік, забіты рэчамі. Пасярэдзіне кузава — вялізная кадка з фікусам. Ён вязе ўсяго некалькі чалавек. Нехта з пешаходаў чапляецца за борт, разлічваючы пад'ехаць, але тыя, хто сядзяць у кузаве, злосна б'юць чужака па руках.

Раптам зноў трапляем пад бамбёжку. Нічога не разумею, акрамя таго, што трэба адбегчы далей ад дарогі. Лаўлю сябе на думцы, што дагэтуль ні разу не плакала. Спыніліся на начлег каля лесу. Спалі з сястрой, прытуліўшыся адна да адной. Недзе згубілася зубная шчотка. Застаўся фартух. Надзела, каб не несці яго ў руках, а сшытак засунула за пояс.

Раніцай завярнулі ў вёску, якая віднела з дарогі, папрасіць якой-небудзь ежы. Сталая жанчына ўзяла мяне за плечы, завяла ў хату. Пасадзіла за стол, паставіла гарачую тоўчаную бульбу. Я ела, апякаючы рукі.

Потым пачала запіхваць бульбу ў кішэню фартуха:

— Мяне чакае сястра. Там на дарозе...

На развітанне жанчына дала яшчэ кавалак хлеба.

— Гэта для сястры, — ціха сказала яна.

Рухаемся далей у людской масе, якую аб'ядноўвае толькі надзея. Здаецца, усе ўжо прывыклі да бамбёжак. Іншы раз, каб перадыгнуць, прыціскаюся шчакой да дрэва і закрываю вочы. Чую асобныя галасы, рэдка — плач. Ужо без жаху гляджу на кроў і чалавечыя ўнутранасці, якія застылі на зялёных ялінках...

Пасля чарговай бамбёжкі спыняемся на начлег. Мужчыны распалілі вогнішчы. Вакол іх уладкаваліся бежанцы. З лесу на падводах

пад'язджаюць нейкія людзі і, не звяртаючы на нас увагі, сцягваюць з забітых адзенне і забіраюць рэчы. 21

ГЕНКА

Яшчэ ў час першай бамбёжкі Мінска адна бомба ўпала ў наш двор і не ўзарвалася. Корпус яе ад удару трэснуў.

— Яна замаруджанага дзеяння, — сказаў сусед дзядзька Іван, чалавек майстры і бывалы, паколькі з немцамі ваяваў яшчэ ў Першую сусветную вайну і нават пабываў у іх у палоне.

Месца, дзе ляжала бомба, пазначылі нізенькім штыкетнікам. Прайшоў пэўны час, але яна не ўзрывалася. Тады дзядзька Іван вырашыў, што з бомбай трэба нешта рабіць. Ён агледзеў яе і ў шчыліне ўбачыў белую тканіну. Дзядзька Іван зачапіў яе крукам і лёгка выцягнуў. На тканіне было нешта напісана па-нямецку. Адшукалі «спецыяліста» па варожай мове. Той пераклаў: «Рускія браты, трымайцеся. Чым можам — дапаможам!»

Тут высветлілася, што бомба заліта гіпсам і не можа ўчыніць шкоды.

— Гэта пасланне ад нямецкіх рабочых, — аўтарытэтна заявіў нам дзядзька Іван, — прыхільнікаў Эрнэста Тэльмана.

Імя камуніста Тэльмана тады ўсім было добра вядомае. Тое, што яго таварышы дапамагаюць нам, радала і абнадзейвала.

КЛАРА

У натоўпе кажуць, што хутка Барысаў. Яго трэба прайсці як мага хутчэй. Часта паўтараюць новае слова «Бярэзіна». Што яно азначае, запытаюся пасля небяспечнага Барысава.

Бежанцы ідуць па дарозе, але мост ужо ўзарваны, і ўсе з нейкай безнадзейнасцю збочваюць улева і, не спыняючыся, рухаюцца па бярэнах, якія, напэўна, упалі ў ваду з пашкоджанага моста. На разважанні няма ні хвіліны, і мы з сястрой таксама робім крок на бярэны. Перад намі нейкі час ехаў на ровары хлопчык гадоў чатырнаццаці. Абрануты ён па-гарадскому: кепка, куртка, вельветавыя штонікі крыху ніжэй калена. На момант я згубіла яго з поля зроку. Але, калі дабралася да берага, азірнулася. Хлопчык упэўнена рухаўся па бярэнах. Ровар ён моцна прыціскаў да правага боку.

Узбіраемся па слізкім беразе.
Пачынаецца абстрэл.

— Лажыся! — крыкнуў нейкі мужчына.

Падаю тварам угору і ясна бачу, як дзве бомбы ляцяць у раку і ўзнімаюць два слупы вады. Заўважаю хлопчыка з роварам. Ён з апошніх сіл спрабуе выбрацца з вады. Але нешта цягне яго на дно. Ён павольна апускаецца ўніз і знікае пад бярэнем.

Я доўга чакала, калі ж хлопчык вынырне. Але яго галава больш не з'явілася над вадой.

Цяпер я ведаю, што такое Бярэзіна...

Працягваю глядзець на ваду, якая нібыта кіпіць.

— Клара! Клара! — крычыць нехта.

Марудна да мяне даходзіць, што гэта гукае сястра. Дзіўна, мы пераходзілі раку, трымаючыся за рукі, і раптам аказаліся так далёка адна ад другой.

ГЕНКА

3 ліпеня. Фронт «коціцца» ўсё далей і далей на ўсход. Па вуліцах Мінска шчыльным патокам рухаюцца вялізныя фуры з вайсковым рыштункам, бочкамі з гаручым, снарадамі. Ідуць калоны нямецкіх салдат. Адно з падраздзяленняў размясцілася на адпачынак каля Чырвонага касцёла. Два дзясяткі матацыклаў з прымацаванымі кулямётамі, паходная кухня. Салдаты знялі каскі, расшпілілі амуніцыю. Уладкаваліся на траве невялікімі групамі.

Цікаўнасць пераадольвае страх. Падыходзім бліжэй да салдат. Нам усё цікава і дзіўна. У кожнага салдата гадзіннік — ці на руцэ,

ці на ланцужку ў кішэні. Пад мундзірамі на шыі ці на шлейках металічныя жэтоны-бляхі.

— Апазнавальныя знакі, на выпадак смерці, — гаворыць Ромка.

Практычна ў кожнага ліхтарык, які можа мяняць святло са звычайнага на чырвонае і зялёнае. Многія мелі маленькія гармонікі, на якіх, прыкладваючы да вуснаў, па-майстэрску гралі. Гэта я магу сцвярджаць як чалавек, які не толькі скончыў тры класы музычнай школы, але валодае абсалютным слыхам.

Але, канешне, больш за ўсё прыцягвае пах кухні.

Немалады салдат кліча нас:

— Ком, ком!⁶ Будзем мале кушайт...

Немец паказвае на гару пустых бляшанак з-пад кансерваў. Мы выбіраем па адной, і ён налівае ў іх гарохавы суп з мясам.

— Айнтопф, гут?⁷ — пытае ў нас повар.

Моўчкі хуценька сёрбаем суп, бо не ведаем, што яму адказаць.

— Война гут одер шлехт?⁸

Мы пераглядваемся, але маўчым.

Тады немец шэпча:

— Вайна — шлехт, Гітлер і Сталін байдэ цузамен трэба капут... унд зольдатен дамоў — гут?⁹

І ён рухамі паказаў пятлю вакол шыі.

Мы стаялі разгубленыя. Цвёрда ведалі, што Гітлера, вядома, трэба павесіць, але думаць так пра Сталіна не маглі. Сталін быў нашым «баявым сцягам».

Салдаты пыталіся: «Ві вайт біс Москаў?»¹⁰ І казалі, што з падзеннем Масквы прыйдзе канец вайне.

Але мы не маглі з імі пагадзіцца, бо былі перакананыя — Маскву нельга захапіць.

Мяркуючы па ўсім, усходняму фронту патрабавалася ўсё больш рэзерваў нямецкай арміі. У школе на нашай вуліцы размяшчаюцца на адпачынак і камплектаванне невялікія падраздзяленні вермахта. У канцы ліпеня прыбыла каманда зусім маладых салдат. Здавалася, яны старэйшыя за нас ўсяго на некалькі гадоў. Іх амуніцыя была з «іголачкі», рамяні блішчэлі і паскрыпвалі. Некалькі дзён яны шпацыравалі па школьным двары, засвойвалі прыёмы рукапашнага бою.

Мы хутка перазнаёміліся. Многіх ведалі па імёнах: Гюнтэр, Людвіг, Вілі, Рудзі, Вернер... Яны давалі нам пакецікі з сухім ліманадам, розную дробязь. Нечакана падраздзяленне паднялі па трывозе. Грузіліся салдаты ў поўнай баявой гатоўнасці.

— На фронт, — здагадаўся Эрык.

⁶ ідзі, ідзі!

⁷ адзін палоўнік, добра?

⁸ добра ці дрэнна?

⁹ абодва разам... канец... і салдатам добра

¹⁰ як далёка да Масквы?

24 Мы моўчкі з ім пагадзіліся.

Нашы знаёмыя глядзелі на нас з нейкай безнадзейнасцю. А калі аўтобус крануўся, на развітанне памахалі рукамі. Мы адказалі тым жа. Нам стала іх шкада, таму што ўсе яны плакалі. Набеглі слёзы і нам на вочы.

КЛАРА

Вечарэла, калі на дарозе з'явіліся немцы. Салдаты ў шэрым. Зялёныя машыны. Шмат матацыклаў. Яны калонамі рухаліся на ўсход. Бежанцы сыходзілі на край дарогі ці збочвалі з яе. Ніхто ўжо не звяртаў на немцаў увагі.

Зноў начавалі ў лесе. Згрудзіліся вакол вялікага вогнішча. Зноў з'явіліся людзі на падводах, якія распраналі мёртвых. Іх называлі складаным словам, якога ніяк не магла запомніць. Нешта падобнае на морду і цвікадзёр, а разам у мяне атрымлівалася — «мардадзёр». Разумела, што гучаць яно павінна неяк інакш, але ўдакладняць у старэйшых не рашылася.

Вакол вогнішча кажучь, што лепш трымацца ўсім разам, бо людзі на падводах пры зручным выпадку могуць абрабаваць і тых, хто яшчэ жывы, але не здольны сябе абараніць.

Спім на траве, падцягнуўшы да тулава калені. Раніцай, як звычайна, іду ў бліжэйшую вёску. Прашу паесці. Але на гэты раз кормяць толькі мяне, а для сястры нічога не даюць.

Стаім побач з дарогай. Раптам спыняецца машына і нямецкі салдат пра нешта пытаецца.

Наўгад адказваю:

— Нах хауз¹¹.

Салдат саскоквае і падсаджвае нас у кузаў.

Нельга сказаць, што мы спалохаліся. Але калі машына ўехала ў Крупкі, ні я, ні сястра не рашыліся папрасіць спыніцца. Так і сядзелі, учапіўшыся адна ў адну, пакуль не даехалі да суседняга пасёлка. Тут

¹¹ дамоў

мы былі некалі з таткам. Калі праедзем і яго, то як вернемся дамоў?! Нэля заплакала і пачала паўтараць: 25

— Хауз, хауз!

Немец пастукаў кулаком па кабіне. Машына спынілася. Салдат узяў нас пад рукі і па чарзе апусціў на дарогу. Мы памахалі яму і пайшлі да вёскі. Гэта былі Бабры. Тут жыла сястра бацькі — цётка Анюта. Яна працавала паштальёнам. Хутка знайшлі хату цёткі — у двары гулялі трое яе дзяцей.

Толькі ўзяліся за браму, старэйшы Рыгорка закрычаў:

— Мамка! Кларка і Нэлька да нас прыйшлі!

З хаты выйшла цётка, агледзелася і настойліва выпхала нас з двара, прыгаворваючы:

— Ідзіце ў Крупкі! Ідзіце ў Крупкі! А то і на нас бяду наклічаце!

Твар у цёткі быў белы, як крэйда.

Мы з сястрой выйшлі на край вёскі. Селі на абочыне і моўчкі глядзелі на калоны бежанцаў. Намі апанавала вострае жаданне ўліцца ў іх рады, каб зноў мець мэту, да якой трэба імкнуцца. Тое, што адбылося, здавалася нам здрадай. Бо многія родзічы ганарыліся нашым бацькам. Іншы раз у размовах спасылаліся на яго. І вось цяпер усё змянілася.

— Нэлька! Кларка! — пачуўся крык Рыгоркі недзе побач. — Вы што, аглухлі?!

Ён падышоў да нас. Аддыхаўся. Выцягнуў з кішэні кавалак хлеба і сунуў у рукі сястры.

— Мама сказала, каб вы ішлі ў Крупкі.

Мы нічога не адказалі. Моўчкі падняліся і пайшлі насустрач плыні бежанцаў. У нас зноў з'явілася мэта — дайсці да Крупак, дзе быў наш дом.

Пераклад з рускай мовы.

Фота Рагнеда МАЛАХОЎСКАГА

САМАЯ ЖЫВАЯ СУВЯЗЬ

Роднае слова — слова, якому ніколі не перастанеш радавацца і якім ніколі не стомішся захапляцца. Асабліва вялікае значэнне набываюць народныя вітанні і зычанні, устойлівыя смешныя выразы, скорагаворкі, выказванні ветлівасці і праклёны, дражнілкі і традыцыйныя параўнанні, якія гучаць на роднай мове

На жаль, сёння на Беларусі сфера карыстання беларускай мовай у грамадстве значна зужана. Так, двухмоўе дае нам жыццёва неабходныя магчымасці не толькі для ўзаемаадносін з больш шырокім колам людзей, але і для далучэння — праз рускую мову — да багаццяў сусветнай культуры, навукі, літаратуры, мастацтва. Мы з удзячнасцю да лёсу карыстаемся гэтым відавочным дабром. Аднак не можам і не засмучацца той акалічнасцю, што беларуская мова інтэнсіўна выцясняецца з усіх галін грамадскага жыцця. Сфера яе ўжывання звужалася да небяспечных межаў, і калі гэты працэс не спыніць, то ў недалёкай будучыні адна з самых прыгожых славянскіх моў можа знікнуць.

Прапаную ўслухацца ў мудрыя словы вялікага рускага педагога К. Д. Ушынскага: «Мова ёсць самая жывая, самая багатая і самая моцная сувязь,

якая злучае пакаленні народа, якія аджылі, жывуць і будуць жыць, у адно вялікае, гістарычна жывое цэлае. Яна не толькі выяўляе жыццяздольнасць народа, але ёсць якраз сама гэта жыццяздольнасць. Калі знікне мова — народа больш няма... Адыміце мову, і ён ніколі ўжо больш не створыць яе; нават новую радзіму можа стварыць народ, але мову — ніколі; вымерла мова ў вуснах народа — вымер і народ. Але калі чалавечая душа скаланаецца перад забойствам і аднаго недаўгавечнага чалавека, то што ж павінна адчуваць яна, замахваючыся на жыццё шматвяковай гістарычнай асобы народа?»

Як наш народ не можа жыць без хлеба, так і без роднай мовы. Мы павінны чуць яе, гаварыць і пісаць на ёй, ганарыцца ёю.

Юлія КРУК,
гурток «Юны журналіст»
ЦТДіМ «Маладзкі»,
г. Маладзечна

Таццяна БУДОВІЧ

Паміж радкоў жывеш і паміраеш

* * *

Малюнак ліній на тваёй далоні
мая далонь запомніла надоўга.
Табе прысвечаныя вершы дзённік
хавае ад цябе — і больш нікога.

Паміж радкоў жывеш і паміраеш,
загойваеш абпаленыя крылы.
...Ты пішаш, што маіх лістоў чакаеш,
але ў тваіх лістах так шмат памылак.

* * *

Халодная восень не стане даўжэйшай,
калі мы не ўбачымся болей ніколі.
А дзень дагарае, як свечка, паволі,
і просяцца ў дзённік нічыйныя вершы,

каб стукаць у дзверы тваіх вымярэнняў
лірычных герояў сляпымі рукамі
і не разумець, што расчыняцца самі,
ды гэта нікога нікому не верне.

28 **ІДЭАЛ**

Балюча згадваць пра цябе,
ды памяць згадвае ў мальбе:

усё на свеце хай міне,
не пакідай хоць ты мяне —

мой боль і радасць, ціхі сум,
вядзі мяне скрозь вечны тлум

да зоркі той, чыё святло
ў палон душу маю ўзяло.

Але наблізіцца не дай
(хоць сіл трываць не будзе хай!)

дзеля таго, каб зблізку ў ёй
не ўгледзець хібы ні адной...

Фота Людмілы ГАТАВІЦКАЙ

Фота Рагнеда МАЛАХОЎСКАГА

* * *

Цябе няма са мной, і гэта добра,
бо ты мяне не мусіш шкадаваць
і словаў шкадавання пазбягаць,
калі бываю я слабой ці хворай.

Са мной няма цябе, і я не мушу
баяцца не стрымаць адчайных слёз,
калі прыцісне надта жорстка лёс,
ці твар хаваць заплаканы ў падушку.

Цябе са мной няма, ды я чытаю
ў тваіх вільготных зрэнках вершы зноў.
...Не варта скрозь напластаванні сноў
прыходзіць да мяне. Я не чакаю...

* * *

Каханне памерла і болей не ўзводзіць
пясчаных палацаў на ўласных шыротах,
на восеньскім лісці пад небам пшчоты,
і радасці сонца на ім не ўзыходзіць.

А з клёнаў злятае апошняе лісце
і так асцярожна кладзецца пад ногі,
нібыта не хоча вярэдзіць трывогі.
...Кастрычнік і я ў лабірынце без выйсця.

Мая дабрыня, як слабая дзяўчынка,
не зможа пакінуць ні сённа, ні потым
твой моцны мужчынскі сіндром адзіноты,
твой профіль, да кожнае рыскі мужчынскі.

Па падземным лабірынце

Галіна ПШОНИК

Перабраўшы на сваёй палічцы шматлікія дыскі, Радыён спыніўся на самым новым — з амерыканскімі мультфільмамі. І тут пазванілі ў дзверы. Гэта быў дзядуля.

— Прывітанне, Радыён! Нават не хачу здымаць паліто — так на вуліцы цудоўна. Давай сходзім з табой у парк.

— Не, я лепей тэлевізар пагляджу.

— Ты ж яго кожны дзень глядзіш, а вясной у парку столькі цікавага, чаго ні па якім тэлевізары не ўбачыш.

— Мне цікава тое, што я гляджу па тэлевізары.

Дзядуля прыкметна засмуціўся і ўжо сабраўся распранацца: некалькі выходных запар ён спрабаваў выцягнуць унука на свежае паветра, а той, нібыта прыварожаны, бавіў спрэс усе дні ля вялікага вадкасна-крысталічнага экрана. Але тут вярнулася з магазіна мама Радыёна:

— Чыталі аб'яву на дзвярах пад'езда? Сёння на ўвесь дзень адключаюць электрычнасць.

— А як жа тэлевізар? — занепакоіўся Радыён.

— Без электрычнасці — аніяк, даражэнькі. Давядзецца табе з дзядулем схадзіць сёння ў парк, — маме няцяжка было здагадацца, аб чым ішла гаворка перад яе прыходам.

Радыён незадаволена пачаў нацягваць куртку.

Прайсці пешшу да парку два аўтобусныя прыпынкі ён адмовіўся. Ледзь мінуўшы галоўны ўваход з калонамі, хлопчык уладкаваўся на першай жа ад яго лаўцы.

— Калі ласка, давай хоць крыху ад праспекту адыдзем: тут жа яшчэ пах бензіну чуваць, — ветліва папрасіў дзядуля.

Радыён нехаця паплёўся па алеі.

— Памятаеш, апошні раз мы з табой у парку былі мінулай зімой? — не траціў надзеі наладзіць кантакт з унукам дзядуля. —

Гэтыя каштаны стаялі голыя, без лісця. Зеляnelі толькі яліны ды сосны. Ці ведаеш ты, чаму лісцевыя дрэвы на зіму скідваюць сваё ўбранне, а хваёвыя — не?

— Не ведаю, і мне гэта нецікава, — адрэзаў Радыён.

У гулкім, з яшчэ дробнай негустой лістотай парку недзе ў вышыні чулася гучнае пастукванне.

— Гэта дзяцел, — паведаміў дзядуля. — Ці ведаеш ты, чаму ён так настойліва дзяўбе тую сасну?

— Не ведаю, і мне гэта нецікава, — адрэзаў Радыён.

Ярка-зялёная трава толькі-толькі пачынала атрымліваць колеравую перамогу над мінулагоднім апалым карычневым лісцем. На ёй лёгка было заўважыць рыхлыя ахайныя земляныя ўзгорачкі.

— Ці ведаеш ты, што гэта за ўзгорачкі? — спытаў унука дзядуля.

— Не ведаю, і мне гэта нецікава, — адрэзаў Радыён.

— Шкада, шаноўны, што табе нічога нецікава, акрамя твайго тэлевізара. Але калі так, пасяджу я лепш на лаўцы, пачытаю газету. А ты можаш вунь на дзіцячай пляцоўцы пагуляць.

Аднак на дзіцячую пляцоўку Радыён таксама не пайшоў. Ён завярнуў за лаўку, на якую прысеў дзядуля, зрабіў некалькі крокаў і раздражнёна з сілай пхнуў нагой адзін з земляных узгорачкаў.

— Дзень добры, — раптам пачуў хлопчык. — Хто тут да мяне?

З рыхлай глыбіні ўзгорка паказалася чорная прыветлівая мыска.

— Вы хто? — асцярожна спытаў Радыён.

— Я — Крот. А гэта, — Крот крутануў галавой, — адзін з выхадаў з майго палаца-лабірынта.

— Што, ваш палац — падземны?

— Вядома ж, — здзівіўся пытанню Крот. — Ды вы ўваходзьце, пабачце на свае вочы.

— А хіба я змяшчуся ў вашым лабірынце? — хлопчык недаверліва параўноўваў рост чорнага звярка і свой уласны.

— Калі ўжо я рашыў запрасіць госця да сябе, то ўжо, пэўна, паклапачуся аб тым, каб рассунуць да зручных для яго памераў межы свайго збудавання, — крыху буркліва запэўніў Крот.

— Прабачце, — сумеўся Радыён і смела пачаў спускацца ў лабірынт.

— Мы, краты, істотна адрозніваемся ад іншых звяроў, — працягваў знаёмства гаспадар. — Бачыце, напрыклад, як расце мая поўсць: вертыкальна, яе нельга прыгладзіць ні ў адзін бок. Гэта для таго, каб па нашых лабірынтах, якія звычайна, сапраўды, досыць вузкія, можна было аднолькава свабодна рухацца і наперад, і назад.

Чым больш аддаляліся яны ад увахода ў Кротаваў нару, тым менш утульна адчуваў сябе Радыён.

— Ну так, цемнавата, — здагадліва зазначыў гаспадар лабірынта.

Ён імкліва працягнуў кудысьці кіпцюрастую лапку і падаў хлопчыку кавалак дрэва, які чамусьці свяціўся.

32 — Гэта гнілушка, — патлумачыў, не замаруджваючы кроку, Крот. — У ёй шмат фосфару, таму яна свеціцца ў цемры. Сам я практычна сляпы, бо ўсё жыццё пад зямлёй — і ніякія ліхтарыкі мне непатрэбныя, але для гасцей трымаю невялікі запас.

Са святлом падарожнічаць па падземным лабірынце стала, вядома, весялей.

— Ведаеце, увогуле я прызвычаіўся да адзіноты, але часам — скажам, у такі, як сёння, цёплы духмяны дзень — пачынаеш крыху шкадаваць аб абмежаванасці ўласных магчымасцей, — раптам прызнаўся гаспадар. — Не згадзіліся б вы дапамагчы мне, так бы мовіць, больш выразна ўявіць некаторыя важныя для мяне рэчы?

— Згадзіўся б, — не вагаючыся, сказаў Радыйн.

— Тады якраз у гэтым месцы нам давядзецца выйсці на паверхню, — узрадаваўся Крот.

Радыйн зразумеў, што яны ўжо адолелі немалы шлях пад зямлёй. І тут прастору лабірынта асвятліла нешта куды больш яркае, чым гнілушка. Гэта быў сонечны прамень, які трапіў пад зямлю праз невялікую круглую адтуліну.

— Вось тут таксама адзін з выхадаў з маіх ўладанняў, і паглядзіце, у якім дзівосным месцы.

Праз некалькі крокаў яны апынуліся на сапраўды дзівосна прыгожай блакітнай паляне.

— Мне вельмі хацелася б даведацца, адкуль ідзе

такі прыемны водар, — запытальна павярнуў да Радыёна сваю мыску Крот.

Радыён адразу пазнаў гэтыя блакітныя маленькія кветкі. Аднойчы яны з мамай перад уваходам у метро бачылі дзяўчынку з цэлым кошыкам букецікаў дакладна такіх жа кветак. Мама дала дзяўчынцы грошы, а букецікі браць адмовілася. «Лепш сарві наступны раз на столькі кветак менш, — папрасіла яна маленькую прадаўшчыцу. — Пралесак усё менш становіцца ў нашых лясах, таму што, збіраючы іх, людзі вытопваюць карані».

— Гэты водар — пралесак, — з гонарам, што можа выканаць Кротаву просьбу, паведаміў Радыён. — Мама сказала, што пралескі — першыя вясновыя кветкі і растуць яны ў лесе.

— Усё правільна. Наш парк — гэта і ёсць былы лес, таму ў самых аддаленых яго кутках захаваліся лясныя расліны, — патлумачыў Крот і дадаў з непрыхаваным сумам: — Як бы я хацеў пабачыць гэтыя цудоўныя пралескі!

Уражаны блакітнай палянай, Радыён шчыра паспачуваў свайму невідушчаму спадарожніку і, імкнучыся хаця б крыху суцешыць яго, прапанаваў прадоўжыць падарожжа па лабірынце. Наступны пункт іх вылазкі на паверхню аказаўся, наадварот, у адным з самых людных куткоў парку.

— Паслухайце, як шмат звонкіх і радасных галасоў! — заклікаў Крот. — Ці не ведаеце, чые яны і чым так захоплены іх уладальнікі?

Яшчэ б Радыёну не ведаць! Колькі разоў ён і сам калісьці з задавальненнем праводзіў тут цэлыя дні.

— Гэта ж дзіцячая пляцоўка! Галасы належаць хлопчыкам і дзяўчынкам. Яны гушкаюцца на арэлях, катаюцца на каруселях, караскаюцца па рознакаляровых лесвіцах, з'язджаюць з высокіх горак. Усё гэта вельмі весела!

— Як бы я хацеў пабачыць гэтыя арэлі, каруселі, рознакаляровыя лесвіцы і высокія горкі... А больш за ўсё — гэтых цудоўных дзяцей!

І зноў Радыёну стала шкада такога цікаўнага і такога сляпога звярка.

— Забірайцеся да мяне ў кішэню і разам пагушкаемся на арэлях, — прыдумаў, як адвесці ад змрочных думак новага сябра, хлопчык.

Доўга ўпрошваць сябе Крот не прымусяў. Абодва атрымалі сапраўднае задавальненне, і прыкметна павесялелы гаспадар лабірынта найкарацейшым шляхам павёў госьця да лаўкі, дзе той пакінуў за чытаннем газеты свайго дзядулю.

— А можна на развітанне — апошняя просьба? — звярнуўся да Радыёна Крот, на гэты раз ужо не вылазячы цалкам з зямлі.

— Можна, — ахвотна дазволіў хлопчык.

— Зверху так ласкава прыпякае. Я ведаю, што гэта сонца. Апішыце, калі ласка, якое яно, — азначыў сваю просьбу Крот.

— Сонца высока-высока ў небе, — не надта ўпэўнена пачаў Радыён. — Яно такое яркае, што доўга глядзець на яго не атрымліваецца.

34 Калі сонца свеціць, то на зямлі становіцца больш радасна і ўтульна.
— Як бы я хацеў пабачыць гэта цудоўнае сонца! — з горыччу ўсклікнуў Крот.

Не паспеў Радыён знайсці, чым бы суцешыць звярка на гэты раз, як пачуў:

— Але мне было б намнога горш, калі б я не сустрэў вас, мой новы сябар. Такое шчасце, што вы маеце магчымасць бачыць навакольны свет уласнымі вачыма і расказалі аб ім так шмат цікавага! Зрэшты, спадзяюся, вы і самі цэніце гэтую сваю магчымасць?

— Буду цаніць, — сумленна адказаў Радыён.

— Хацелася б убачыцца яшчэ, — летуценна вымавіў Крот і знік пад узгорачкам.

Калі Радыён падышоў да лаўкі, дзядуля ўжо дачытваў сваю газету.

— Ну што — дамоў? — ён і не спадзяваўся, што ўнук вытрымае ў парку столькі часу.

— Давай яшчэ крышку пасядзім тут, — яшчэ больш здзівіў дзеда Радыён. — Ты мне раскажаш, чаму лісцевыя дрэвы скідваюць на зіму сваё ўбранне, а хваёвыя — не, і растлумачыш, навошта дзяцел дзеўб тую сасну. А пра гэтыя ўзгорачкі я і сам ўжо даведаўся.

— Ад каго ж, цікава?

— Ад Крата.

Вядома, адказ унука дзядулю некалькі азадачыў, аднак ён так узрадаваўся раптоўнай змене настрою хлопчыка, што тут жа пачаў тлумачыць.

— Лісцевыя дрэвы скідваюць на зіму сваё ўбранне таму, што інакш снег, затрымаўшыся на іх лістоце, зрабіў бы яе такой цяжкай, што ад вялікай вагі паламаліся б галіны. На вузенькіх жа іголках хвояў столькі снегу не затрымаецца, таму і скідваць на зіму іх не трэба.

— Здрава прадугледжана, — ухваліў Радыён.

— У прыродзе многае здрава прадугледжана, — задаволена паведаміў дзядуля. — Узяць таго ж дзятла. Ён стукае па дрэве, каб па гукі вызначыць хады, праробленыя ў драўніне шкоднікамі. А калі знаходзіць, выцягвае лічынкі шашалі сваім доўгім языком, і такім чынам ратуе лес.

— Вось малайчына! — адобрыў старанні працавітай птушкі Радыён.

— Калі я правільна зразумеў, ты не шкадуеш, што трапіў сёння ў парк? — удакладніў дзядуля.

— Ні кроплі не шкадую, — зусім шчыра адказаў Радыён.

Малюнкi Алеся КАРШАКЕВІЧА

ШАХМАТЫСТКА

Генадзь АЎЛАСЕНКА

Калі ў вітальні прашчабятаяў званок, я якраз займалася сваім маленькім брацікам. Дакладней, спрабавала пакласці яго спаць. А яшчэ дакладней, спявала яму калыханку, хоць і разумела, што гэта, як кажуць, пусты нумар...

Мой маленькі брацік засынаў толькі па ўласнай ініцыятыве, незалежна ад усіх маіх вакальных намаганняў.

Але што рабіць, калі мама загадала пакласці Косціка ў ложка роўна а трэцяй гадзіне, а маму трэба слухацца. Асабліва такую, як мая...

У прэдняй зноў пранізліва зашчабятала, і я, уздыхнуўшы, пайшла адчыняць. Але перад гэтым засунула Косціку ў рот пустышку.

— Не ўздумай чаго-небудзь выкінуць! — строга прагаварыла я пры гэтым. — І наогул, паводзь сябе прыстойна! Ляжы сабе ціхенечка і смакчы гэтую цацку!

Калі дзвярны званок праспяваў трэці раз, я ўжо падыходзіла да ўваходных дзвярэй. Адрозу ж (за што мама заўжды мяне ўшчувала) адчыніла іх, загадзя ведаючы, хто там, на лесвічнай пляцоўцы...

36 А там і на самай справе аказаўся Сямён Пятровіч, трэнер шахматнай секцыі нашай школы.

У пачатку гэтага навучальнага года я (проста дзеля цікаўнасці) запісалася ў гэтую іх секцыю і акуратна наведвала яе аж пакуль не надакучыла. Але надакучыла мне не адразу, а дзесьці праз месяц, і гэта, што ні кажы, своеасаблівы для мяне рэкорд наведвання падобных мерапрыемстваў...

— Добры дзень, Ксенія! — сказаў Сямён Пятровіч, неяк бокам улазячы ў даволі вузкую для ягонай камплекцыі вітальню. — Да цябе можна?

— Ну, вядома ж, можна! — сказала я, адступіўшы на некалькі крокаў. Потым схамянулася і дадала: — Дзень добры, Сямён Пятровіч!

У руцэ я працягвала трымаць ліпкую цукерку без абгорткі і цяпер нават не ведала, што ж з ёй рабіць далей: ці то засунуць у рот (што было б не зусім тактоўна ў адносінах да Сямена Пятровіча), ці то працягваць трымаць у руцэ (што было не вельмі прыемна з-за празмернай ліпкасці цукеркі).

Сямён Пятровіч прыйшоў не адзін. Услед за ім у вітальню ўвайшоў яшчэ адзін дзядзечка сярэдніх гадоў, хударлявы, у адрозненні ад Сямена Пятровіча, і з густам, нават шыкоўна апрануты. Апынуўшыся ў вітальні, дзядзечка гэты адразу ж спыніўся і ўтаропіўся на мяне.

— Гэта яна? — са збянтэжанасцю ў голасе пацікавіўся ён у Сямена Пятровіча.

— Яна, яна! — жыццярэадасна адгукнуўся Сямён Пятровіч і, звяртаючыся ўжо да мяне, дадаў: — Вось, Ксенія, пазнаёмся! Гэта мой даўні сябар, Алег Уладзіміравіч!

— Прыемна пазнаёміцца! — прагаварыла я, кідаючы ў рот размякшую цукерку і працягваючы Алегу Уладзіміравічу руку. — А вы таксама шахматыст?

— І яшчэ які! — усклікнуў Сямён Пятровіч, назіраючы, як збіты з панталыку Алег Уладзіміравіч асцярожна паціскае мае ліпкія пальцы.

— Таксама першараднік?

— Бяры вышэй! — Сямён Пятровіч засмяўся, але засмяўся толькі ён адзін і таму адразу ж змоўк. — Алег Уладзіміравіч нядаўна grosмайстрам стаў!

— Віншую! — сказала я, не аднімаючы рукі. — Ад усёй, як кажуць, душы!

— Дзякуй! — прамармытаў Алег Уладзіміравіч, адпускаючы, нарэшце, маю руку... дакладней, вызваляючы сваю руку з маёй. — А мы б не маглі прайсці куды-небудзь далей?

— Праходзьце, калі ласка! — крыху запознена прапанавала я гасцям. — Давайце ў гэты пакой.

У пакоі ўсё было па-ранейшаму, і я ўздыхнула з палёгкай. Косцік ляжаў у сваім маленькім ложкачку і, паслухмяна трымаючы ў роце

пустышку, рабіў выгляд, што спаў. Ён нават вочкі заплюшчыў для большай пэўнасці.

— Брацік? — шэптам пацікавіўся ў мяне Сямён Пятровіч. — Колькі яму?

— Дзясяты месяц! — таксама шэптам паведаміла я. — А чаму вы стаіце? Сядайце, калі ласка!

— А мама твая дзе? — спытаўся Сямён Пятровіч, апускаючыся на канапу. Гросмайстар Алег Уладзіміравіч нейкі час працягваў стаяць, але, урэшце, і ён сеў. На табурэт каля стала.

— Мама пайшла па справах, — сказала я і, хоць усё выдатна зразумела, усё ж пацікавілася: — А вы, напэўна, да мамы?

— Ды не, мы якраз да цябе! — прагаварыў паспешліва Сямён Пятровіч і, выцягнуўшы са свайго абшарпанага партфеля шахматную дошку, дадаў амаль умольна: — Згуляць не жадаеш?

— З вамі? — чамусьці спыталася я, хоць пытацца аб гэтым не трэба было. Гуляць са мной, тым больш у прысутнасці сябра-гросмайстра, Сямён Пятровіч не асабліва імкнуўся.

— Гэта я жадаў бы згуляць з табой, Ксенія, — прагаварыў Алег Уладзіміравіч. — Калі ты не супраць, вядома ж.

— Я не супраць, — сказала я, і Сямён Пятровіч, уздыхнуўшы з палёгкай, узяўся хуценька расстаўляць на дошцы фігуры.

Ён, наогул, неблагі чалавек, наш Сямён Пятровіч, хоць і занадта мітуслівы, нягледзячы на свае габарыты. Калі я прыйшла ўпершыню ў гэтую іх секцыю, ён амаль тры гадзіны са мной адной займаўся, цярдліва тлумачачы першапачатковыя азы шахматнай навукі. І, трэба аддаць яму належнае, педагог з Сямёна Пятровіча выйшаў неблагі. У тым сэнсе, што я неяк адразу ж ухапіла асноўныя шахматныя прынцыпы і ўжо на наступных занятках выйграла дзесяць партый з дзесяці ў пяці розных партнёраў. А на трэцім занятку ўшчэнт разнесла ўсіх самых моцных і перспектывных удзельнікаў секцыі, чым вельмі іх засмуціла...

І тады, усур'ёз зацікаўлены феноменальнымі маімі дасягненнямі за такі кароткі тэрмін, Сямён Пятровіч прапанаваў мне згуляць партыю з ім. І, здаецца, вельмі шкадаваў аб гэтай сваёй неабдуманай прапанове. А яшчэ больш ён шкадаваў, здаецца, аб тым, што не спыніўся на першай жа партыі, наўна палічыўшы першы свой пройгрыш выпадковым.

Але перастала я наведваць секцыю зусім не з-за гэтага. Як я ўжо казала, мне проста стала там нецікава. Навучылася гуляць — і добра! І што яшчэ трэба!

А тут яшчэ і мама аб усім даведалася...

— Хто будзе белымі? — спытаўся Алег Уладзіміравіч, падсоўваючы свой табурэт бліжэй да стала. — Можна, ты, Ксенія?

Мне было ўсё роўна, і я зрабіла першы ход. Проста так, не раздумваючы. Інтуітыўна, як сказала б мама.

Звычайна нават масцітыя шахматысты першыя свае хады робяць хутка. Але Алег Уладзіміравіч чамусьці надоўга задумаўся над першым жа ходам у адказ. Дакладней, не тое, каб задумаўся... ён проста нейкі час недаўменна на мяне пазіраў...

38 — Першы ход... і адразу ж канём! — неяк нават расчаравана прагаварыў ён. — Чаму ты пачала з каня, Ксенія?

У адказ я толькі паціснула плячамі. Сапраўды, чаму менавіта з каня? Не ведаю. Ведаю толькі, што гэта безумоўна правільны ход.

Гросмайстар зрабіў, нарэшце, ход у адказ, і гульня пачалася. Ішла яна даволі хутка, таму што Алег Уладзіміравіч амаль не задумваўся над сваімі хадамі, я ж, наогул, рабіла свае хады неяк машынальна. І так працягвалася да дваццатага ходу. На працягу гэтага часу я ўжо паспела прайграць белапольнага слана і пешку.

— Ведаеш, гэта вельмі няўдалы ход, дзяўчынка! — са спачуваннем і адначасова з нейкім нават расчараваннем прагаварыў гросмайстар, калі я перасунула свайго чарнапольнага слана далёка наперад. — Гэтым ты яшчэ больш пагоршыш сваё становішча. Можаш перахадзіць, я дазваляю.

Ён і не падазраваў нават, які гэта бліскучы ход з майго боку і да якіх разбуральных наступстваў (у адносінах да чорных фігур, зразумела) прывядзе ён ўжо праз некалькі хадоў. І Сямён Пятровіч таксама нічога такога на дошцы яшчэ не бачыў, бо расчаравана на мяне ўтаропіўся. Зараз ён, здаецца, больш за ўсё на свеце жадаў перамогі менавіта белым фігурам. Не таму, што кепска ставіўся да свайго знакамітага сябра, хутчэй — для ўласнага самасцвярджэння.

Ніякім чынам не хачу сцвярджаць, што яны былі кепскімі шахматыстамі! Яны былі добрымі шахматыстамі, выдатнымі нават! Уся іх бяда заключалася ў кансерватыўнасці і шаблоннасці мыслення.

Гросмайстар (на тое ён і гросмайстар) адчуў небяспеку для чорных раней за Сямёна Пятровіча. Насупіўшы густыя бровы, ён нейкі час моўчкі глядзеў на дошку, пралічваючы ў думках усе магчымыя варыянты выратавання партыі.

Быў у Алега Уладзіміравіча адзін ход, які часткова партыю ўсё ж выратаўваў, падводзячы яе пры далейшай бездакорнай гульні да нічыйнага выніку. Але гросмайстар гэтага адзінага ходу так чамусьці і не заўважыў. Замест гэтага ён неабдуманая пачаў атаку сланамі. А мне засталося толькі давершыць разгром чорных фігур эфектнай контратакай свайго ферзя ў звязцы з двума канямі па каралеўскім флангу...

— Аднак, партыя! — звяртаючыся да сябра, канстатаваў Сямён Пятровіч. — А ты не верыў!

Нічога яму на гэта не адказваючы, Алег Уладзіміравіч адразу ж прапанаваў мне другую партыю. Мы павярнулі дошку, расставілі фігуры, і гросмайстар зрабіў свой першы ход.

І зноўку мае ходы ў адказ яго аздачылі. Праўда, цяпер ён ужо глядзеў на мяне без усялякага спачування і больш не прапаноўваў перахадзіць.

Пасля таго, як і гэта партыя завяршылася маёй перамогай, Алег Уладзіміравіч спяхмурнеў, выцягнуў з кішэні цыгарэты і хуценька пачаў расстаўляць фігуры для рэваншу.

— Тут, здаецца, не кураць! — папярэдзіў сябра Сямён Пятровіч, яўна задаволены такім развіццём падзей. — І, наогул, можа, хопіць на сёння? Ксенія, пэўна, змарылася...

У гэты час у пакой увайшла мама. Захапіўшыся гульнёй, я неяк і не заўважыла, калі ж яна паспела вярнуцца дадому.

— Добры дзень! — усхапіўшыся з месца, прагаварыў Сямён Пятровіч. — А мы вось...

Ён змоўк, не ведаючы, як лепей завяршыць фразу, і тады я прыйшла яму на дапамогу.

— Гэта наш настаўнік, Сямён Пятровіч! — сказала я маме, павярнуўшыся да Сямёна Пятровіча, дадала: — А гэта мая мама!

— Вельмі прыемна! — сказаў, дакладней, выдавіў з сябе Сямён Пятровіч.

— Мне таксама! — сказала мама, але голас, якім гэта было сказана, выдаваў зусім процілеглае, і Сямён Пятровіч, здаецца, адразу ж гэта адчуў.

Назваўшы Сямёна Пятровіча настаўнікам, я ні кропелькі нават не зманіла. Акрамя шахматнай секцыі, ён выкладаў у нашай школе фізіку і астраномію, праўда, у маім пятым класе гэтыя прадметы яшчэ не вывучаюцца.

— Вы ведаеце, у вашай дачкі бліскучыя шахматныя здольнасці! — улез у размову і Алег Уладзіміравіч. — І ёй абавязкова трэба...

— Давайце пагаворым аб гэтым як-небудзь іншым разам, — сказала мама самым ледзяным тонам, на які была здольная. — Як наконт заўтра?

— Заўтра дык заўтра... — прагаварыў збіты з панталыку гэтым яе тонам гросмайстар. — Значыцца, да заўтра?

— Да заўтра! — сказала мама і, акінуўшы мяне вокам так, што гэта нічога добрага не абяцала, дадала: — Ксенія, праводзь гасцей!

— Ты павінна сур'ёзна заняцца шахматамі, Ксенія! — усхвалявана даводзіў мне ў пярэдняя Алег Уладзіміравіч. — З такімі здольнасцямі ты проста абавязана гэта зрабіць!

— Я падумаю! — прамармытала я, зачыняючы за імі дзверы.

Калі шчыра, я больш думала аб тым, што скажу маме.

Калі я вярнулася, Косцік ужо не спаў (дакладней, не прыкідваўся, што робіць гэта). Ён лётаў кругамі над сваім ложкам, а мама, уладкаваўшыся каля самай столі, уважліва за ім назірала.

«Зноў не ўтрымалася?!» — спыталася (дакладней, падумала) мама.

«Зноў! — падумала ў адказ я, і вінавата дадала (таксама ў думках): — Я больш не буду!»

— Ксюса, давай пагуляем! — закрычаў Косцік. — Даганяй!

— Потым! — сказала мама і паспела злавіць Косціка перш, чым ён змог тэлепартыраваць сябе ў суседні пакой. — А ты, Ксенія, зараз жа зробіш так, каб гэтыя двое сюды больш не прыходзілі! Навошта нам залішняя ўвага!

Залішняя (ды і любая іншая) увага нам і сапраўды была не патрэбная, у гэтым мама, на жаль, мела рацыю. Таму я, нічога не адказваючы, адразу ж перамясцілася ў вітальню.

Перамяшчацца сюды, калі шчыра, было зусім не абавязкова, але я чамусьці не захацела рабіць гэтага перад мамай. А, галоўнае, перад Косцікам! Раптам не атрымаецца з першага разу!

Але ўсё атрымалася проста выдатна. Гэтыя двое якраз стаялі каля шыкоўнай іншамаркі, дакладней, ужо садзіліся ў яе. І, вядома ж, не пераставалі абмяркоўваць мае шахматныя здольнасці.

— Гэта проста неверагодна! — у соты, напэўна, раз паўтараў Алег Уладзіміравіч. — Гэта такая знаходка! Я якраз набіраю элітную групу...

— Але ж не забывай, што гэта я «адкрыў» Ксенію! — таксама ў соты, пэўна, раз даводзіў яму Сямён Пятровіч. — Так што, было б не зусім сумленна з твайго боку...

Цікава было б даслухаць да канца гэтую іх дыскусію, але, на вялікі жаль, часу ў мяне не было зусім. І таму я адразу ж даслала ў іх свядомасці па адной невялікай імпульснай хвалі. Невялікай, маленькай нават... Але яны, імпульсы гэтыя, сваю справу зрабілі, крыху змяніўшы памяць нашых нядаўніх гасцей.

Зусім, нават крыху.

— Ну, што ж... — ляніва-абыякава прагаварыў Алег Уладзіміравіч, павольна вырульваючы са стаянкі. — Нічога звышасаблівага, хоць трэба адзначыць: дзяўчынка не без здольнасцей. Асабліва, калі ўлічваць яе юны ўзрост. А другую партыю і, наогул, выдатна правяла. Мела шанц нават на нічыю звесці, калі б не тая прыкрая памылка на дваццаць трэцім ходзе...

— Памылка сапраўды прыкрая! — згадзіўся з сябрам Сямён Пятровіч. — А як наконт тваёй элітнай групы?

— Ну, не ведаю... — прамармытаў Алег Уладзіміравіч. — Ведаеш, там зусім іншы ўзровень...

Далей я ўжо не слухала...

Чаму я, наогул, пакінула для сябе гэтую абстрактную магчымасць нічыёй на дваццаць другім ходзе другой партыі, хоць ведала, што мама і гэтым маім сціплым шахматным «поспехам» застанецца вельмі незадаволеная?

Таму, можа, што старажытная гэтая гульня спадабалася мне куды больш, чым усе ранейшыя мае захапленні і дасягненні, якія таксама прыйшлося выпраўляць потым невялікімі, маленькімі нават імпульснымі хвалямі...

Сонца яснее над светам!

СЯБРЫ!

Кожны з вас бавіць вольны час па-за школьнымі сценамі па-рознаму: некаторыя выпраўляюцца ў незабыўныя вандроўкі па экзатычных краінах, хтосьці вывучае таямніцы і гісторыю роднай зямлі ў не менш захапляльных падарожжах па бацькоўскім краі, а іншыя, назбіраўшы яркіх уражанняў, занатоўваюць іх адмыслова — у паэтычнай форме.

Сёння ў «Вераску» — нашай традыцыйнай літаратурнай рубрыцы для пачаткоўцаў — мы хочам пазнаёміць вас з творамі ўдзельнікаў паэтычнай секцыі конкурсу «Юныя таленты Беларусі», які адбыўся падчас рэалізацыі праекта «Дзейнічайце, вы таленавітыя» ў Нацыянальным дзіцячым адукацыйна-аздараўленчым цэнтры «Зубраня». Для канкурсантаў былі арганізаваныя літаратурныя майстар-класы, а таксама экскурсіі з наведваннем гістарычных, культурных і архітэктурных помнікаў Нарачанскага краю, што, безумоўна, не магло не натхніць вашых ровеснікаў на стварэнне шчырых вершаваных радкоў.

Малюнкі, прадстаўленыя ў гэтай рубрыцы, належаць пераможцам творчага конкурсу «Юныя таленты Міншчыны», які сёлета праводзіла абласная дзіцячая бібліятэка імя А. С. Пушкіна.

Арцём Кавалеўскі

Ілья КОНЧЫЦ. «Мой горад» (фрагмент трыціха)

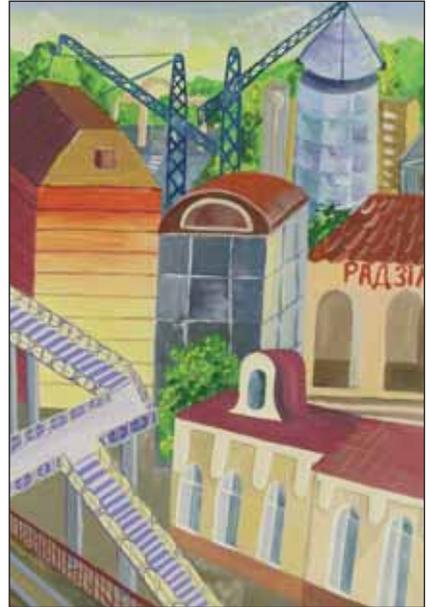
42 **Мой горад**

Дзе высіцца Сафія велічава,
Раскінуўся шырока над Дзвіной,
Авеяны сыноў магутных славай,
Прыгожы старажытны горад мой.

Мой Полацк — гонар мой —
Наддзвінне,
Гамонка салаўёў над Палатой,
Зямля Скарыны, Сімяона, Ефрасінні,
Днём слаўны сённяшнім і даўніной сівой.

Табе на вернасць прысягалі пакаленні.
Прызнацца у адданасці — мой час.
Мой Полацк, у мяне няма сумнення,
Што ты нас беражэш і любіш нас.

Крысціна Вавула, 13 гадоў

Ягор АБАНОВІЧ. «У чаканні свята»

Таццяна КУГОЛІЦКАЯ. «Адыгітрыеўская царква»

Аліна МАЦКЕВІЧ. «Равіца ў горадзе»

Восень

Халодны пажайцелы ліст
Ляцеў, сумуючы, па свеце,
І ты з пяшчотаю глядзеў
На кветку познюю ў букеце.

У лесе летам ты хадзіў,
Не раз ахоплены журбою,
На кветкі яркія глядзеў
У час трывогі і спакою.

Цяпер смарагдаў тут няма,
У небасхіле стыне шэрань,
І хутка будзе зноў зіма,
А я яшчэ у лета веру.

Марыя Архіпенка, 14 гадоў

Павел КОСАРАЎ. «Дравы»

Павел ФІНСКІ. «Пейзаж»

Цудоўны лес

Травы ў росах залацістых,
Сонца — быццам майскі бэз,
На світанку ясным, чыстым
Мяне кліча сонны лес.

Ён настоены на травах,
На чарніцах і грыбах,
Ён бруснічнікам духмяным
І сунічнікам прапах.

Сонца яснае над лесам,
Верхавіны ветрык гне,
І прыемныя настроі
Перапоўнілі мяне.

З невыказнай асалодай
Крочу я да ручая
І лясны цудоўны водар,
Як бальзам, глытаю я.

Калі цяжка чалавеку,
Я параю ад душы:
Не ідзі ты у аптэку,
А ў лясочак прыбяжы.

**Наталля Самкова,
14 гадоў, Полацк**

Радзіма

Знаёмья мясціны:
Кусты, рачулкі, дрэвы,
Любімая краіна
У думках пацяплелых.

Знаёмаю сцяжынай
Ідзе надзейны сябар,
І гутарку з рабінай
Распачынае явар.

**Раман Памагаеў, 11
гадоў, Мінск**

Жэня ЯРАСТАВА. «На пеняры ў Дружным»

НЕ СТАРЭЕ МАЛЕНСТВА МАЁ

Павел САКОВІЧ

Нарадзіўся я за месяц да пачатку вайны ў Оршы. Бацька быў паравозным машыністам, маці — хатняй гаспадыняй. Яна даглядала, гадавала трох дзяцей. Жылі мы на станцыі, і вайна абрынулася на нас бамбёжкамi, болем, голадам і стратамі блізкіх...

Не бяруся гадаць, як назавуць маё пакаленне гісторыкі, але

вайна вельмі балюча, жорстка ўдарыла па ім на самым узлёце. Не ведаю, як было ў аддаленых ад чыгуначных шляхоў населеных пунктах, а тут, у Оршы, я адчуваў вайну, як кажуць, уласнай скурай. Маці расказвала, як я тросся ўсім цэлам падчас бамбёжак, ад якіх мы хаваліся разам з сабакам у яме на агародзе. Пазней давялося пабачыць здзекі немцаў з людзей, як гараць хаты, чалавечую кроў... Мне могуць сказаць, што я быў зусім малы і не мог адчуваць глыбіню трагічнасці тых падзей. Так, але ж я быў іх непасрэдным сведкам, відавочцам, і ці маглі яны не адбіцца на маёй дзіцячай псіхіцы?

Пасля вайны мне доўга сніліся страшныя сны. Я ўцякаў ад «фрыцаў», спатыкаўся, падаў, і яны вось-вось маглі схапіць мяне. Тады я пачынаў адчайна махаць рукамі, нібы крыламі, і ўзлятаў над зямлёй. Калі прачынаўся, то расказваў пра свой сон маці, а яна ціха ўсміхалася і казала: «Расцеш, сыночак, расцеш...» Але самымі страшнымі былі сны, у якіх немцы на маіх вачах пачыналі біць, а то і расстрэльваць маю сястру, брата, бацьку і маці. Я плакаў, крычаў, кідаўся на «фрыцаў» і... прачынаўся

Сям'я Саковічаў: маці, бацька, малодшая сястра Зоя, старэйшы брат Анатоль і аўтар (у другім радзе справа)

ў слязах, з пакамечанай коўдрай. А потым... Не, гэта не снілася — хутчэй мроілася. У памяці пачалі ўзнікаць незразумелыя для мяне карціны. Нейкае цёмнае, змрочнае памяшканне з бруднай цэментнай падлогай, на якой валяецца рыззё. У кутку стаіць бочка, а крыху далей — дзверы з кратамі, за якімі — худы твар незнаёмага дзядулі з сівой барадой, а ў вачах яго — слёзы. Калі я першы раз расказаў пра гэты «сон» маці, яна палічыла яго нейкай выпадковасцю. Але відовішча паўтарылася. Я зноў расказаў пра яго маці. Яна задумалася, а потым абняла мяне і заплакала: «Сыноч, гэта ж не сон. Гэта турма. Мы ўсе былі там пры немцах. А «дзядуля» — гэта ж тата твой!»

Так я даведаўся, як мы трапілі ў турму... Мая старэйшая сястра Вольга, якая толькі скончыла

школу, употай ад бацькоў, з сябрамі, пачала шукаць сувязь з партызанамі. Ёй казалі, што ў партызаны тады, напачатку вайны, бралі толькі з уласнай зброяй. Сястра была смелая і рашучая. Яна падпільнавала на вакзале нейкага п'янага афіцэра, які сядзеў у буфеце, і выцягнула з кабуры, што вісела на крэсле, наган. А неўзабаве яе схапілі. Сястру катавалі і расстралялі. Так і не ведаем, дзе... Магчыма, на льнокамбінаце, дзе расстралялі і бацькоў Янкі Сіпакова. Нас забралі ў турму, дзе жанчын з дзецьмі трымалі разам. Праз нейкі час немцы сталі забіраць па адным-два дзіцяці на «абследаванні». Іх вярталі перапалоханым жанчынам, але хутка папаўзлі чуткі, што пачалі паміраць дзеці. Тыя, якіх бралі на «абследаванні». Аказалася, у іх бралі кроў для шпіталя. Дзякуй Богу, да мяне не дайшла чарга: я раптам захварэў і ледзь не памёр. Немцы падумалі, што гэта тыф, і выгналі маці з дзецьмі з турмы. Бацьку адправілі ў барысаўскі канцэнтрацыйны лагер, адкуль ён уцёк з групай вязняў. Фізічны стан яго быў такі, што пасля вызвалення не ўзялі ў войска.

Трагічны лёс і нашай роднай хаціны. Пасля арышту сям'і немцы выразалі сцяну ад вуліцы і зрабілі гараж для легкавіка камандзіра зенітчыкаў. Тут жа паставілі прыбіральню. Калі мы вярнуліся ў Оршу, бацька не хацеў засяляцца ў хату з-за той прыбіральні. Але ў сям'і заставалася двое дзяцей, і патрэбны быў дах над галавой. Бацька прыбіў да сцен выразаня бярвенні скобамі, адрамантаваў падлогу, і мы перасяліліся ў хату.

Складаным, цяжкім было паспяваеннае жыццё. Канечне, мы не галадалі: усё ж чыгунка падтрымлівала сваіх работнікаў. На галоўныя савецкія святы ў чыгуначным магазіне па талонах выдавалі па паўмежа добрай мукі, два-тры кілаграмы нейкіх круп і цукру. Складаней было з хлебам. Калі адмянілі карткі, даводзілася выстойваць з раніцы вялікія чэргі. Здаралася, мяне так сціскалі, што я літаральна вісеў у паветры, не мог дыхнуць і баяўся, што раструшчаць грудзі. Паколькі мы жылі на ўскрайку Оршы, то спачатку трымалі парсючка і кур. Потым дэпоўскае начальства выдзеліла таварны вагон, і некалькі чалавек, у тым ліку бацька, паехалі ў Літву, каб набыць кароў. Памятаю, маці, а з ёю і мы, вельмі перажывалі за бацьку. У Літве было тады неспакойна з-за бандытаў — «лясных братоў». Але ўсё скончылася добра: Лысуха аказалася ўдалай каровай. З некалькіх суседніх вуліц набраўся невялікі статак, нанялі «ў складчыну» пастуха, а мы, падлеткі, па чарзе дапамагалі яму — адбывалі радоўку. Што ж да нейкіх дзіцячых ласункаў, то іх перападала мала. Зрэдку маці з бацькам прыносілі з базару некалькі расфарбаваных цукровых пернікаў і ледзянцоў-пеўнікаў. Памятаю, нейкі час бацьку перад паездкамі выдавалі прадуктовыя пайкі ў каробках. Частку з іх ён прывозіў нам. То быў своеасаблівы «зайчыкавы» гасцінец ад Амерыкі. Мяне не ўразіў асабліва смак галет, а вось смак і пах пячэння я памятаю дасюль. І ўсё ж галоўным пачастункам для нас былі некалькі

пласцінак жвачнай духмянай гумкі. Раней нашай «жвачкай» была хіба што смала з вішнёвых дрэў, а тут мы сталі першымі дзецямі, якія паспыталі сапраўдную жвачку! Праўда, гэта было нядоўга: скончыўся лендліз. У звычайныя ж дні, стаміўшыся ад розных гульняў, мы забягалі ў хату, каб папрасіць у маці лусту хлеба, пасыпаную цукрам ці соллю. На вуліцы і гэта была смаката!

Вучыліся мы ў чыгуначнай школе, бо тут усё належала чыгунцы: паліклініка, бальніца, дзіцячы сад, клуб і магазіны. З-за вайны было шмат пераросткаў, якія «заміналі» вучэбнаму і выхавачаму працэсу. Іх імкнуліся хутчэй «збыць» у прафтэхвучэльні. Ды і самі школьнікі нагадвалі часам «фабзайцаў»: многія насілі перашытае «фірмовае» адзенне бацькоў. Мая маці добра шыла, і я хадзіў у цёмна-сініх чыгуначных «строях» аж да сёмага класа.

Бацькаў кіцель я насіў
 Пераліцаваны,
 Срэбрам гузікі блішчаць
 Ды й не я адзін так быў
 Абмундзіраваны.
 І стаіць каўнерык.
 Каб пагоны ў бацькі ўзяць,
 Быў бы афіцэрыйк.

Маё паспяваннае дзяцінства прайшло на пуцях. Я засынаў і прачынаўся пад перасвіст маняўровых паравозаў, удары буфераў і рытмічную трасяніну зямлі ад праходзячых цягнікоў. Гэта была мая «калыханка». Я і мае сябры шмат часу праводзілі на станцыі, каля дэпо, дзе чакалі рамонт розных вагоны. Па надпісах на іх можна было вывучаць геаграфію ўсёй краіны. З асаблівай радасцю

48 сустракалі мы ўлетку пасажырскія цягнікі з поўдня. Кожны з нас прагна зыркаў вачыма па вокнах і так хацеў апынуцца на месцы пасажыра! Мы доўга глядзелі ўслед апошняму вагону, а ў паветры апетытна змешваліся пахі дынь, яблыкаў, гуркоў, пахі дальняй дарогі, пах рамантыкі, які кружыў нам галаву...

А колькі было тады розных паравозаў! Цяпер цеплавозы ды электравозы ўсе на адзін «твар», хіба што з рознай афарбоўкай. А тады паравозы былі мурзатыя, чорныя (зьялёнымі былі толькі пасажырскія: «СУтовкі» і самы апошні магутны паравоз — «Победа»), але такія розныя, жывыя, агнядышныя! І назвы яны мелі «жывыя», адухоўленыя. Вось, напрыклад, такія: «Лебедзянка», «Щука» — таварныя, «ОВечка» і нават «Кукушка» — маняўровыя. Ну, а бацька мой ездзіў апошнім часам па кальцавой чыгунцы на «ИШаку». А яшчэ былі «Ф. Д.», «И. С.», трафейныя і іншыя.

Што цікава, паравозы не толькі адрозніваліся адзін ад аднаго, а і выгляд іх, нават гудкі-галасы, вельмі адпавядалі іх назвам. Па гудках я мог распазнаць любы з лакаматываў. Памятаю, калі бацька ездзіў па аршанскім кальцы, перапраўляючы вагоны з адной станцыі вузла на другую, ён прасіў іншым разам паднесці яму абед, прыгатаваны маці. На падыходзе да станцыі ягоны «ИШак» даваў некалькі ўмоўных гудкоў. Я хапаў кацялок, звычайна з тоўчанай гарачай бульбай са скваркамі і бег да бацькавага паравоза. Іншым разам бацька дазваляў мне «пракаціцца» на «ИШаку» па

кальцы. Праз тры-чатыры гадзіны мы зноў вярталіся на Оршу-Заходнюю. Пазней я і мой сябар Сашка часцяком ездзілі на дахах вагонаў прыгарадных цягнікоў — «лятучак», на тармазных пляцоўках таварнякоў у грыбы і ягады. Адночы, пераблытаўшы цягнікі, мы апынуліся... ажно ў Смаленску.

Калі пазней я паступіў у БДУ, то спачатку вельмі сумаваў па доме, асабліва ў першую восень. Тады я садзіўся на трамвай і ехаў на вакзал, дзе сустракаў цягнікі з Оршы. На лакаматывах, як правіла, былі брыгады «заслонаўцаў». Звычайна праз іх бацькі перадавалі мне пасылкі. Рыхтавацца да сесій я заўсёды прыезджаў у Оршу, а пры вяртанні ў Мінск прасіў бацьку пасадзіць мяне на паравоз да знаёмага машыніста. Два разы мне пашчасціла пракаціцца на «Победе» — апошнім і самым хуткасным, магутным пасажырскім паравозе. Адзін з іх стаіць за спінай помніка К. Засланаву. Мой пляменнік, машыніст-інструктар В. Шэбештэйн, казаў мне, што гэта якраз той самы паравоз, на якім ездзіў ягоны бацька, а значыць, і я некалі пракаціўся да Мінска. Памятаю, ужо тады на асобных участках скарасцямер паказваў 130 км, а шуфлю качагара замяніў вінтавы стокер, які дасылаў вугаль у топку.

Па маіх падліках, бацька, брат Анатоль, ганаровы чыгуначнік Расіі, уся радня адслужылі на чыгунцы больш за 800 гадоў. А што ж я? Здрадзіў чыгунцы? Калі на сустрэчах мне задаюць пытанне: «А кім вы марылі стаць?», я адказваю: «Чаму марыў?» і чытаю радкі са сваёй паэмы:

Калі састаў грукоча,
 Прызнацца не баюся:
 Мне лепшая з уцех:
 Узняць зайздросна вочы
 На шкло кабіны ўверх.
 Гатовы шмат аддаць
 Я і цяпер, клянуся,
 Каб машыністам стаць!

Прафесія мая — пісьменнік, але я лічу сябе патомным чыгуначнікам, бо чыгуначная тэма так «уелася» ў маю памяць і творчасць, як некалі крупінкі вугалю на ўсё жыццё ўеліся ў твар майго бацькі...

Чаму я, сталы чалавек, які шмат пабачыў за сваё жыццё, адвёў тут столькі месца маленству? Па-першае, таму што гэта самы значны па падзеях, самы трагічны па стратах адрэзак майго жыцця і ўсяго нашага роду. Па-другое, менавіта тое, мною бачанае, пасвойму перажытае ў асабістай, «маленькай» вайне, аж дасюль не дае мне спакою. Бадай ва ўсіх маіх праявічых і многіх паэтычных творах прысутнічае вайна. Я дагэтуль адчуваю пісьменніцкі, маральны абавязак перад памяццю маёй сястры, дзядзькоў і іншых родзічаў, забітых ворагам. Шкадую, што так мала ведаю пра сястру, што загінула, ад якой застаўся маленькі даваенны здымчак. Я не раз спрабаваў выведаць усё пра яе жыццё і гібель, але кожная такая гутарка так цяжка давалася маці, з такімі горкімі слязьмі і хваляваннем, што я пачынаў шкадаваць матулю.

Цяпер з усёй нашай сям'і ў шэсць чалавек я застаўся адзін. Не стала ў Оршы і бацькоўскай хаты. Але там жыве, дзякуй Богу, радня, жыве ў напружаным рытме чыгунка. Уся Орша стала для

мяне другім домам. Тут мяне рады бачыць у бібліятэках, школах, аднак з асаблівым хваляваннем я ўзгадваю сваё сустрэчы ў

Старэйшая сястра Вольга

лакаматыўным дэпо, чыгуначным каледжы, ДOME культуры чыгуначнікаў. Кожны раз, сыходзячы з цягніка ў Оршы, я шукаю позіркам помнік Заслонаву. Міжволі ўзгадваю, якую вялізную чаргу адстаяў я з сябрамі ў клуб, каб развітацца з Героем перад яго перазахаваннем. Ягоня фігура, знаёмыя «фірмовыя» паддзёўка і боты нагадваюць мне бацькаву постаць. А побач, на доўгім нізкім пастаменце, — другі помнік, помнік-паравоз. Помнік працоўнай славы чыгуначнікаў. Я гляджу на іх, і мне робіцца лягчэй на душы. А па абодва бакі ад перона — бесперапынны, напружаны, па хвілінах разлічаны рух на чыгунцы.

Яна любоў парою
 Найпершы сябар мой,
 І мне з усіх Герояў
 Заслонаў — самы свой.
 А каб нашчадкі зналі,
 Як наш каціўся лёс,
 Стаяць на п'едэстале
 Герой — і паравоз!

Павел Саковіч — лаўрэат літаратурнага конкурсу газеты «Гудок», літаратурных прэмій К. Крапівы і В. Віткі, супрацоўнік альманаха «Вожык».

Арабінавыя жарсці

Ірына КЛІМКОВІЧ

У канцы лета нашы продкі заўсёды чакалі незвычайны прыродны катаклізм. У фальклоры і міфалогіі ён меў пазытычную назву Рабінавая, або Арабінавая ноч. Менавіта ў гэтую ноч неба скаланаюць грымоты, бліскаюць маланкі, здараецца жудасная залева, круціць віхуры страшэнны вецер. Казалі, што ўсё гэта звязана з рабінай. А яшчэ верылі, што ў такую ноч расчыняецца пекла і ў свет выходзяць розныя нячысцікі. Шмат чаго цікавага адбывалася ў такую ноч...

ПАЛЯВАННЕ НА НЯЧЫСЦІКАЎ

Улетку неаднойчы здараецца непагадзь, калі грыміць гром, зыркаюць маланкі. Але менавіта ў Рабінавую ноч усё гэта набывае неверагодныя памеры. Чаму? Народ бачыў у маланках, грымотах і залевах поўную драматызму барацьбу святога прарока Іллі з процьмай злыдухаў, якіх ён забівае вогненнымі стрэламі. Святы Ілля ў хрысціянскай міфалогіі пераняў функцыі старажытнага беларускага боства — Грымотніка-Перуна. Той, згодна з паданнямі, ездзіў па небе у залатой калясніцы, ад колаў якой сыходзіў гром, а ад пошчаку конскіх капытоў утвараліся маланкі. Вось імі Пярун і імкнуўся забіць свайго суперніка, з якім увесь час варагаваў, — падземнага бога Вялеса. З прыняццем хрысціянства Пярун ператварыўся ў святога Ілля, а Вялес распаўся на мноства чарцей і ліхих духаў. І цяпер у сучасных беларускіх легендах святы Ілля — непераможны ваяр, які імчыць па

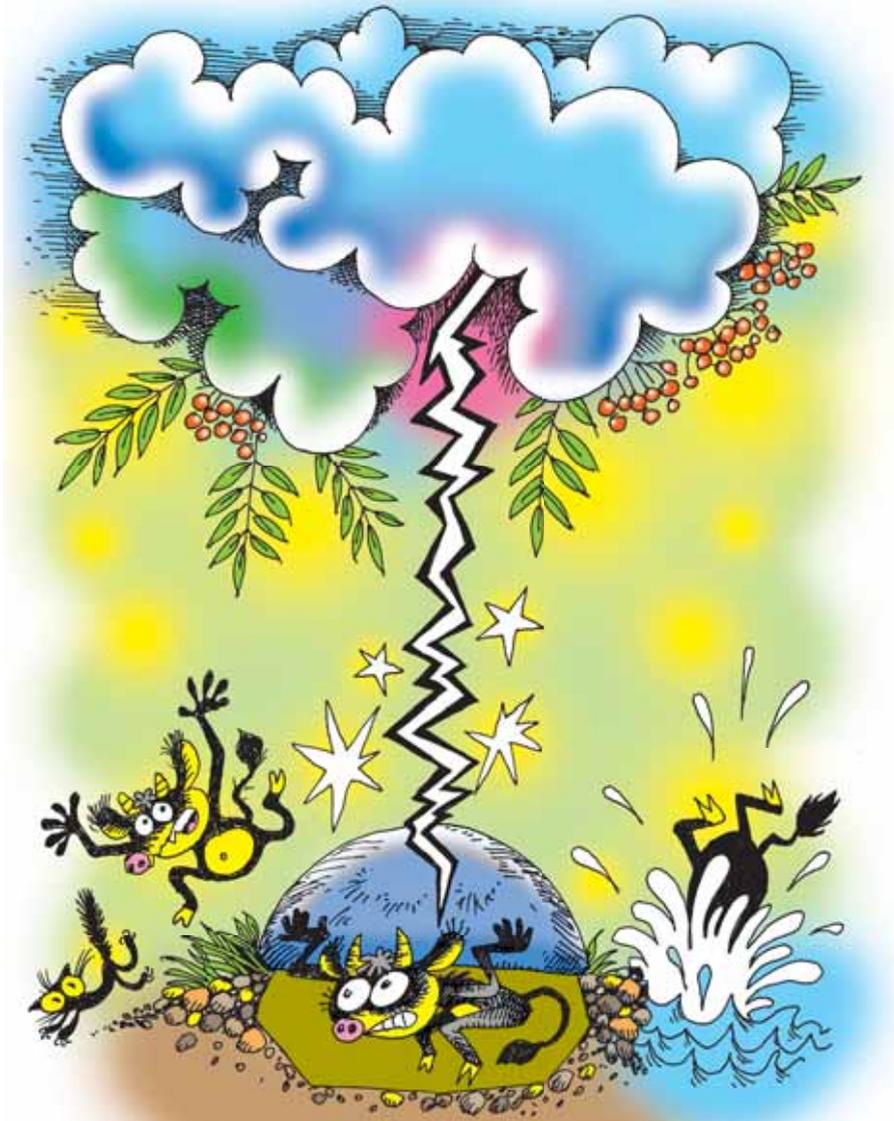
небе на вогненнай калясніцы і кідае стрэлы-перуны ў спужаных нячысцікаў.

Пачынае сваё паляванне Ілля 2 жніўня, якраз на сваё свята. Апагеем змагання робіцца знакамітая Рабінавая ноч — менавіта тады адбываецца самая жорсткая бітва паміж святым і нячыстай сілай. Гэта прыблізна недзе паміж Іллём ці Барысам і Вялікай Прачыстай. У гэтую ноч, па беларускіх павер'ях, адчыняецца брама пекла і на зямлі з'яўляецца безліч гадаў і нечысці, якая злятаецца на сваё гадавое свята. Магчыма, у часы язычніцтва старажытны Вялес таксама збіраў сваіх падначаленых перад рашучай бойкай з Перуном. Каб аглядзець, пералічыць іх і, зрэшты, адсвяткаваць сваё існаванне. Адна з іпастасяў падземнага боства — магутны Змей, або Цмок, а мноства яго памагатых — розныя чарадзеі і ведзьмы, якія, згодна з павер'ямі, таксама перакідаюцца ў зямнаводных: жабаў, вужоў, змеяў... Часам яны могуць

перакінуцца ў чорнага казла, свінню, пеўня, саву, котку, сабаку. Таму апошніх падчас навалніцы абавязкова выганялі з хаты. Дарэчы, кожны забіты ці пакалечаны ў гэтую ноч Перуном лічыўся нядобрым чараўніком.

Як ілюстрацыю можна прывесці паданне, пачутае аўтарам сёлета на Лепельшчыне:

Калісьці даўно-даўно стаяла на месцы Воласавай Гары царква. Людзі яе вельмі шанавалі. Хадзілі туды і па святах, і ў буднія дні. А жыў ў тых месцах вядзьмак. Справы ў яго ішлі не вельмі добра, таму што кінулі да яго звяртацца людзі — каб прыгатаваў лекі, навёў сурокі, зняў іх. Усе ў Бога паверылі і ў

52 царкву хадзіць сталі. Вядзьмак не змог гэтага сцярпець. Адночы перакінуўся ён у змяюку, залез у тую царкву і пачаў там жыць. Але ж і хітры быў злыдзень. Калі надыходзіў дзень, ператвараўся ён у чалавека і службы святыя для людзей служыў, а калі ноч наступала, зноў у змяюку перакідваўся і рабіў свае чорныя справы. Колькі тое працягвалася, ніхто не ведае, але даведаўся пра гэта сам святы Ілля, дачакаўся зручнага моманту і ў самую непагадзь, у ночку Арабінавую, ударыў усімі сваімі перунамі па цэркаўцы. Тая ад удараў і правалілася пад зямлю...

ХАВАЙСЯ НЕ ХАВАЙСЯ, А АД ЛЁСУ НЕ СЫДЗЕШ

Хаваючыся ад Іллі, нячысцікі часцей за ўсё ратуюцца ўцёкамі ў ваду, дзе яны ператвараюцца ў рыб. Вось чаму раней не елі злоўленую падчас грымотаў рыбу, асабліва калі ў яе былі чырвоныя вочы. Часам казалі, што Ілля кінуў у ваду лёд, таму яна і стала халоднай. Але для схованкі нячысцікі абіралі не толькі ваду, а і іншыя месцы, якіх чалавеку трэба асцерагацца. Яны хаваліся ў дамах, храмах, на межах, скрыжаваннях дарог, нават пад капелюшамі атрутных грыбоў... Каб апярэдзіць нячысцікаў і каб маланка не спаліла хату ці іншыя пабудовы, у Рабінавую ноч на браму вывешвалі своеасаблівы абярог — велікодны абрус. Але ён абавязкова павінен быў быць непамыты. У некаторых мясцінах пад страху прывязвалі чырвоныя ніткі. Верылі, што падобны абярог

адвядзе маланку ад гаспадаркі. Нячысцік, а па-хрысціянску — чорт, можа абраць і звычайнага чалавека: схавацца ў капелюшы, у закасаным прыполе, пад андаракам (таму яго падчас навальніцы нельга прыўздымаць), можа нават заскочыць у раскрыты рот. Яшчэ чэрці хаваюцца ад грому пад камень, бо там іх не дастане грамавая страла, хаця і патрапіць у камень. Таму, калі грыміць, садзіцца на камень нельга — можа «забіць гром».

Як бачыце, Святому Іллю даводзілася пазмагацца не на жарт. Столькі схованак у нечысці. Дарэчы, падобныя ўяўленні пра барацьбу прарока Іллі з нячысцікамі маюць пад сабой глебу. Пасля Пятра (сярэдзіна ліпеня) сонца паварочвае на восень. Ночы становяцца больш золкімі, карае светлавы дзень, ападае лісце, халаднее вада ў рэках, набліжэнне восені суправаджаецца больш частымі вятрамі і дажджамі. Усё гэта, думалі нашы продкі, адбываецца па волі злыдухаў, нялюбых Богу і чалавеку злыдняў, якія набываюць новыя сілы, адраджаюцца. Менавіта з імі і ўступае ў барацьбу святы прарок Ілля.

І РАБІННАЯ, І ВЕРАБ'ІНАЯ, І РАБІНАВАЯ...

А чаму ўсё ж гэтая ноч называлася Рабінавай?

Магчыма, назва ідзе ад славянскай формы **рабы**, якая зафіксавана ў нашай мове яшчэ ў XV ст. Ёсць і ўсходне-славянскі выраз **рабінная ноч**, які азначае ноч з моцнымі грымотамі, маланкамі і зарніцамі, іншымі словамі — рабую, стракатую, пярэстую.

Яшчэ Рабінавую ноч у народзе называюць **Вераб'інай**. Да прыкладу, «цёмныя вераб'іныя, або рабінавыя, ночы тады, калі жнівень саступае верасню, на Сымона Стоўпніка (1/14 верасня), усе вераб'і раптам знікаюць з палёў і злятаюцца ў адно месца, дзе чорт або злы дух мерае іх агромністай меркай, зграбаючы туды граблом. Тых, хто не ўваходзіць у мерку, ён змахвае з яе краёў — адпускае на волю памнажацца. А астатніх ссыпае чарцям у пекла і забівае...» Дарэчы, на Палессі вераб'ёў прыраўноўваюць да такіх гадаў, як вужы, жабы, смаўжы, якіх Бог некалі сабраў у торбу на знішчэнне, але нейкі чалавек па неасцярожнасці іх выпусціў. Так што цалкам магчыма, што ў гэту знакамітую ноч разам з усімі гадамі і іншымі нячысцікамі вераб'і дапамагаюць падземнаму боству ў бойцы супраць нябеснага. Хто ведае.

Але ёсць яшчэ адна версія назвы цудадзейнай ночы напрыканцы лета. Больш таго, існавала павер'е, быццам штогод здараецца не адна такая ноч, а цэлых тры. І звязаны яны непасрэдна з дрэвам — **рабінай**, чырвоныя ягады якой нагадвалі маланкавы колер Перуна-Іллі. Так, напрыканцы вясны ў адну з начэй рабіна квітнее, у другую ноч — у сярэдзіне лета — у яе пачынаюць спець ягады, а ў трэцюю — напачатку восені — ягады цалкам саспяваюць.

Прычым лічылі, што без грымотаў і маланак ягады як след і не саспеюць. Мы ўсе ведаем пра купальскую ноч і папараць-

кветку, якая падчас яе квітнее. Але, як высвятляецца, у нашых продкаў магічных начэй было няма. Рабіна ў Рабінавую ноч, як сцвярджалі, не проста так квітнела — гэта было асаблівай адзнакай, магічным дзеяннем: хто знойдзе такую кветку, будзе ведаць усё на свеце.

І ўвогуле, рабіна — дрэва няпростое. З самых старажытных часоў беларусы шанавалі яе, верылі ў надзвычайныя здольнасці. Так, існавала забарона ссякаць і ламаць рабіну, выкарыстоўваць яе на дровы, абрываць кветкі і нават ягады. Іначай, казалі, рабіна адпомсціць. Хто прынясе ёй шкоду, сам пацярпіць, пацярпяць і яго родныя. Забаранялася ссякаць рабіну яшчэ і па той прычыне, што вельмі часта знахары «пераносілі» хваробу з чалавека на рабіну. «Таму хто ссячэ тое дрэва, сам хутка захварэе і памрэ».

Яшчэ рабіну выкарыстоўвалі ў якасці абярога ад усялякай нечысці. Дзеля гэтага яе спецыяльна высаджвалі каля хаты. А каб засцерагчы жывёлу ад лясных і палявых духаў, хвароб, з рабіны рабілі пастуховы посах, дзяржальна пугі. Таму мы можам меркаваць, што ў небяспечную для ўсіх добрых людзей ноч, калі ім пагражалі розныя злыдухі і чараўнікі, рабіна магла адыгрываць зусім немалую ролю. Магчыма, такую, што ў яе гонар нават была названа знакамітая ноч.

**Малюнкі
Алеся КАРШАКЕВІЧА**

Уладзімір Дубоўка

Ї АЁЎОЎ АЁІ ; 00Ў
ЁЁВІІ АЎО Ё²ЊОІ ;

Пальцы жоўтых кляновых лістоў
Мкнуцца восень схапіць за шыю.
Не парушыць яе хараство,
Не парушыць лісты залатыя.

Клён у вокны забразгатаў,
Адгукнулася каняю рэха.
Месяц рваў арэхі з куста,
Раскідаў над сусветам арэхі.

Яны ў воўне блакітнай ляглі
і плывуць над зямлёю шырокай.
Закрасуе ізноў на зямлі,
Хараство закрасуе навокал.

Ахіне нас, атуліць усіх,
Дасць у сэрцы, на думкі патолою.
Прынясе летуценняў сваіх
Нам у сінім цудоўным прыполе.

Восень выплача слёзы ўсе,
Каб іх людзі ніколі не зналі.
У нябеснай блакітнай красе
радасць ходзіць бясконцаю хваляй.

Яна прыйдзе і да камяніц,
Яна прыйдзе пад шэрыя стрэхі.
Ліставея міне, адшуміць
І рассыплецца каніна рэха...

1925 год

КІМ БЫЎ СТАРАЖЫТНЫ КАЛІНКА?

Аляксандр РОГАЛЕЎ,
доктар філалагічных навук,
прафесар

Горад Калінкавічы, цэнтр Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці, стаіць на перакрыжаванні важных чыгуначных і аўтамабільных шляхоў з захаду на ўсход і з поўдня на поўнач.

Населены пункт гэты прыгадваецца ў пісьмовых крыніцах з 1560 года. Назва *Калінкавічы* ўтварылася ад калектыўнай мянушкі першапасаўленцаў — калінкавічы, якая разумелася як «патомкі або падданыя Калінкі».

Антрапонім (гэта значыць асабістае імя чалавека) *Калінка* з'яўляецца простанароднай формай хрысціянскага імя Калінік, якое лічыцца грэчаскім па паходжанні і складаецца з двух грэчаскіх каранёў — *Калі-* + *-нік* з першапачатковымі значэннямі «добры, цудоўны» + «перамагаць».

Згодна з паданнем, Калінкавічы былі заснаваныя панам Калінкам. У імені легендарнага пана адлюстравана міфалагічная памяць пра сапраўднага «прабацьку» сучасных жыхароў горада — рэальнага чалавека па імені Калінік. Кім ён быў? Магчыма, сапраўдным панам, магнатам, якому належалі пасяленне і землі, што распасціраліся вакол.

Паколькі Калінік насіў хрысціянскае імя, а ў складзе назвы Калінкавічы маецца суфікс *-ічы*, з дапамогай якога да канца XVI стагоддзя актыўна ўтвараліся назвы пасяленняў, то часам заснавання Калінкавічаў, хутчэй за ўсё, з'яўляюцца XIV—XV стагоддзі. Праўда, не выключна і тое, што Калінкавічы ўзніклі ў больш ранні перыяд. На чым грунтуецца такое дапушчэнне? За паўкіламетра на паўночны захад ад горада, на левым беразе рэчкі Ненач, месціцца гарадзішча. Тут знойдзены рэшткі ляпных пасудзін жалезнага (VII стагоддзе да новай эры — IV стагоддзе новай эры) веку, а таксама фрагменты ганчарнай керамікі

56 эпохі Кіеўскай Русі.

З гэтым гарадзішчам гіпатэтычна можна звязаць вытокі Калінкавічаў. Населены пункт як умацаванне паселішча мог узнікнуць у позні старажытнарускі перыяд, калі ўжо ўсталявалася хрысціянства. Заснавальнік пасялення, Калінка, мог быць ваяром ці нават князем. Такое меркаванне матывавана яшчэ адным паданнем, звязаным з узвышшам пад назвай Конская Гара. Тут нібыта пахаваны конь пана Калінкі. Вобраз каня ў паданнях нярэдка звязаны якраз з ваярамі. Больш таго, конь можа разумецца як сімвал ваярскай вярхушкі.

Сярод старажытных язычніцкіх імёнаў усходніх славян было імя Каліна, якое суадносілася з назвай расліны *Viburnum opulus L.* (вы, хутчэй за ўсё, неаднойчы бачылі гэтыя кусты з белымі кветкамі і чырвонымі горкімі ягадамі). Пасля прыняцця хрысціянства імя Каліна фармальна супала (злілося) з грэчаскім іменем *Калінік*, якое ў прастамоўі атрымала формы *Каліна, Калінка*.

Дарэчы, калі вы сустракаеце людзей з прозвішчамі *Калінін*,

Калінкін, Калінчанка, ведайце, што ў аснове іх могуць ляжаць як хрысціянскае мужчынскае імя *Калінік*, так і дахрысціянскае язычніцкае і таксама мужчынскае імя *Каліна, Калінка*. Такім чынам, заснавальнік Калінкавічаў, пан Калінка, мог быць старажытнарускім князем ці феодалам эпохі Вялікага Княства Літоўскага.

Цікавая інфармацыя вынікае і з назвы рэчкі Ненач, якая пра-

цякае каля калінкавіцкага гарадзішча. Левапрыток Бярэзіны на тэрыторыі Мінскай вобласці — рэчка Нача. Тут жа, на Міншчыне, у Клецкім раёне ёсць яшчэ адна Нача (правы прыток Лані, басейн

Прыпяці). А ў Крупскім раёне Мінскай вобласці знаходзяцца вытокі трэцяй Начы, прытока Бабра (Бярэзінскі басейн).

Старажытнае слова *нача*, ад якога ўтворана найменне згаданых рэчак, разумелася ў значэннях «пачынак», «высека ў лесе». Назва ж *Ненач* з адмоўнай прыстаўкай

лес, не ўзворвалі па нейкіх прычынах некранутую зямлю ўздоўж берагоў лясной рачулки, не ставілі там хаты і гаспадарчыя пабудовы без сістэмы ўмацаванняў. Відаць, у дадзенай мясцовасці існавала небяспека для такога тыпу паселішчаў, і тутэйшыя жыхары лічылі за лепшае жыць у гарадзішчы, за землянымі насыпамі і драўлянымі ўмацаваннямі.

УКалінкавіцкім раёне ёсць гарадскі пасёлак Азарычы, вядомы з XVI стагоддзя. Паходжанне назвы *Азарычы* нагадвае паходжанне назвы *Калінкавічы*. Згодна з паданнем, Азарычы заснаваў пан Азар, імя якога і адлюстравалася ў назве населенага пункта. Такое тлумачэнне сапраўды мае сэнс, паколькі сярод забытых сёння асабістых хрысціянскіх імёнаў было імя *Азарый (Азар)*, якое мае старажытнаўрэйскае паходжанне з першапачатковым значэннем «бог дапамог». Такім чынам, падданья Азара (Азарыя)

Не- (*Не-* + *нач*) павінна разумецца якраз наадварот — як указанне на адсутнасць лясных расчыстак. Гэта азначае, што жыхары гарадзішча на *Неначы* (мяркуемых першасных *Калінкавічаў*) не ўкліньваліся ў

58 называліся *азарычамі*. Адпаведна месца пасялення азарычаў атрымала такое ж найменне.

Не выключана, што Азарычы ўзніклі адначасова з Калінкавічамі. Аб даўняй абжытасці азарыцкіх наваколляў сведчаць рачныя назвы, якія ўзніклі яшчэ ў даславянскі перыяд. Азарычы стаяць на рэчцы Віша, назва якой у значэнні «вада» належыць да тыпу надзвычай старажытных найменняў водных аб'ектаў. Такія найменні (з агульным значэннем «вада») сведчаць, што адпаведныя рэчкі ў сёвай старажытнасці выкарыстоўваліся як шляхі зносін, бо менавіта па вадзе, па рэках людзі, якія жылі на сучасных беларускіх землях, перамяшчаліся ў прасторы і асвойвалі некранутыя лясныя абшары.

Рэчка Віша ўпадае ў раку Іпу, якая з'яўляецца левым прытокам Прыпяці. Іпа працякае на ўсход ад Азарычаў і з даўніх

часоў выконвала ролю мясцовага шляху зносін паміж жыхарамі берагоў Прыпяці і насельніцтвам надбярэзінскіх прастораў.

Назва *Іпа* суадносіцца з назвай левага прытока Сожа — Іпуці. У найменні Іпуць маюцца дзве часткі: *Іп-* і *-уць*. Другая з іх азначае «вада», «рака». З двух каранёў першапачаткова складалася і назва *Іпа*. Калісьці яна павінна была гучаць як *Іпва* (*Іп-* + *-ва*). Сляды такой зыходнай формы можна бачыць, напрыклад, у запісах назвы ракі на геаграфічных картах ў варыянце *Іппа* (*Іпва—Іпва—Іпа*).

Увогуле назвы рэчак на тэрыторыі Беларусі можна разглядаць як своеасаблівыя гістарычныя дакументы, першакрыніцы, не менш цікавыя і важныя, чым археалагічныя знаходкі. Вучоныя здаўна вобразна называлі геаграфічныя назвы «мовай Зямлі».

Як кіраваць сваім часам?

Алена ІВАНЮШАНКА

Так цяжка паспець зрабіць усё тое, што хочаш! Чым больш мы сталеем, тым лепш разумеем дарослых, якія мараць: «Дадаць бы ў суткі гадзін гэтак дзесяць».

Між тым, існуе спецыяльная навука аб правільным размеркаванні часу — тайм-менеджмент. Сёння мы пазнаёмім вас з асноўнымі яе правіламі. Паспрабуйце прытрымлівацца іх — і адразу адчуеце большае задавальненне сабой і сваім жыццём.

ПАДРЫХОЎКА І ПЕРШЫЯ КРОКІ

Аб'яднаць парады дарослых, уласныя здольнасці і жаданні ў пэўную мэту — такі першы крок да кіравання сваім часам. Калі мы яго здолелі здзейсніць — павіншваем сябе, бо зрабілі самае складанае. Цяпер трэба разбіць шлях да мэты на маленькія кавалачкі-прыступкі. Спачатку азірнёмся і зразумеем, на якой прыступцы мы ўжо знаходзімся, напрыклад, якімі ведамі валодаем. Правіла, на якім трымаецца тайм-менеджмент, — гэта занатаванне і ўлік усяго, што мы робім. Вось і запішам крокі, якія прывядуць нас да жаданага выніку. А крокі гэтыя, у сваю чаргу, можна распісаць на яшчэ больш дробныя, канкрэтныя.

Ідэя. У гэтых запісах мы можам праяўляць усё сваё творчае мысленне. Хтосьці па-даросламу заводзіць штодзённік. Хтосьці заносіць справы, якія належыць зрабіць, у тэлефон: той ужо дакладна нічога не забудзе і своєчасова зазвоніць. Можна пісаць сабе маленькія «напаміны» і ляпіць іх на халадзільнік-люстэрка-шафу. Можна зрабіць рознакаляровыя кішэні і класці запіскі ці малюнкi хатніх спраў у зялёную кішэню, школьных — у жоўтую і гэтак далей. Зрабілі якую-небудзь справу — перакладваем запіску ў асобную, спецыяльную кішэню. Яна будзе таўсцець, а наш працоўны запал — павялічвацца!

Гісторыя. Мая сяброўка Віка дзесьці ў 13-14 год вырашыла для сябе, што яе мара — журналістыка. Каб здзейсніць гэтую мэту, трэба было паступіць на вельмі папулярны факультэт журналістыкі, дзе стабільна высокі конкурс.

Віка даведалася, якія прадметы трэбасюдыздаваць, якія патрабаванні да абітурыентаў прад'яўляюцца — і пачала дзейнічаць. Яна запісалася ў гурток юных журналістаў, у школе «націскала» на мовы і літаратуру,

60 гісторыю. Журналісткія заданні, атрыманыя ў гуртку, уласныя цікавыя задумы — тэмы магчымых публікацый, неардынарныя жыццёвыя сітуацыі, планы на дзень і на тыдзень — усё гэта знаходзіла сваё месца ў штодзённіку Вікі. А каб аб'ём абавязковых спраў не ўганяў у сум, яна размалёўвала старонкі і пісала вершы пра самыя цяжкія справы. І ўсё становілася не такім ужо і змрочным.

Сёння Віка — студэнтка Інстытута журналістыкі Белдзяржуніверсітэта.

ПРАЦУЕМ, АЛЕ НЕ РОБІМ УСЁ АДРАЗУ

Паназіраем за сабой — і ўбачым, што даволі часта, не закончыўшы адну справу, пераключамся на іншую. Між тым згодна з правіламі тайм-менеджменту, калі мы робім што-небудзь невялікае, то колькасць такіх пераклучэнняў павінна зводзіцца да мінімуму. Іншымі словамі, больш разумна адразу выканаць невялікае і лёгкае заданне, чым прыгадваць пра яго па некалькі разоў на дзень

і дакараць сябе за несабранасць. Так, калі вы ўдзельнічаеце ў творчым конкурсе, не варта думаць пра твор, які мяркуеце даслаць на яго, дзень і ноч накідваючы планы. Адпачыўшы, мозг значна лепш канцэнтруе ідэі, чым калі ён стомлены.

Ідэя. Вучоныя высветлілі цікавую прапорцыю. Лічыцца, што за 20 працэнтаў свайго часу мы вырашаем 80 працэнтаў спраў. Ну, а 80 працэнтаў часу мы трацім на тое, каб паскардзіцца на жыццёвыя цяжкасці і прыдумаць сабе прычыны для «няпрацы». Паразважайце над гэтым!

Гісторыя. Адночы давялося размаўляць з дзяўчатамі, якія ўдзельнічалі ў конкурсе сачыненняў. Усе разам мы пачалі аналізаваць працу кожнай. Дзяўчына, якая заняла прызавое месца толькі на раённым этапе конкурсу, пісала і пісала сваю работу без перадыху некалькі дзён запар. Зразумела, яна скараціла час напісання, але жаданага выніку не атрымала. Праца другой дзяўчыны расцягнулася на некалькі тыдняў.

За гэты час яна паспела сустрэцца з сябрамі, наведаць некалькі выстаў і кінатэатраў. «І ведаеш, што цікава? — сказала яна мне. — Самая ўдалая думка прыйшла мне ў галаву якраз тады, калі я рагатала з сябрамі». Дадам, што я сачыненне высока ацанілі і на рэспубліканскім этапе конкурсу.

АДПАЧЫВАЕМ, АЛЕ НЕ ЛЯНУЕМСЯ

Часта мы кідаемся ў вір спраў і зусім забываемся пра адпачынак. Гэта найгрубейшая памылка пачынаючага тайм-менеджара. Бо варта толькі пад завязку «набіць» свой графік — і ўжо праз некалькі тыдняў мы адчуем сімптомы хранічнай стомленасці.

Працагалізм — адзін бок медаля. На другім размясцілася лянота. Мала хто скажа, што з ёй лёгка змагацца. Аднак парада спецыялістаў даволі простая: калі мы сапраўды хочам дабіцца сваёй мэты — то мы гэта зробім. Іншымі словамі, калі мы лянуемся штосьці рабіць, то трэба задумацца, ці сапраўды правільную мэту сабе паставілі.

Ідэя. Калі мы на 100 працэнтаў упэўнены ў сваёй мэце, а лянота ўсё роўна трымае абарону, то можна паспрабаваць «падмануць сябе». Роўна за 20 хвілін да пачатку цікавага фільма або прыходу гасцей пачнём займацца справай, якую ну вельмі не хочацца рабіць. Вядома, давядзецца спяшацца і па магчымасці спраўляцца з задачай. Можна, штосьці атрымаецца не вельмі акуратна або дакладна, але факт ёсць факт — справа зроблена.

Гісторыя. Мой сябра Антон ніколі загадзя не рыхтаваўся да кант-

рольных работ і экзаменаў. Але бачылі б вы, якую грандыёзную дзейнасць разгортаў ён за дзень-два да часу Х. Спачатку я вельмі здзіўлялася, а потым зразумела: ну не можа Антон прымусіць сябе сесці за працу раней! Але ж як шмат часу ён марнаваў на хваляванне. Асабіста мне здаецца, што гэтае хваляванне ніяк не каштуе дня-двух ігры на камп'ютары або шматгадзінных размоў з сябрамі. Ці не лепей сустрэцца пасля экзамену і без клопатаў адпачыць?

На развітанне зазначу, што, выконваючы правілы тайм-менеджменту, мы не асуджаем сябе на сумнае жыццё па раскладзе. Так будзе толькі ў першыя тыдні. Але калі наш розум прызвычаіцца правільна размяркоўваць неабходныя справы, у нас з'явіцца значна больш вольнага часу. А ўжо яго мы зможам выкарыстоўваць як спадабаецца! Пспехаў!

ЦЫТАТЫ, ЯКІЯ ВАС НАТХНЯЦЬ:

Сальвадор Далі («Дзённік аднаго генія»): «У мяне няма часу, каб губляць час».

Аляксандр Салжаніцын («Ракавы корпус»): «Калі ты не ўмееш выкарыстоўваць хвіліну, ты дарэмна правядзеш і гадзіну, і дзень, і ўсё жыццё».

Віктор Гюго («Сабор Парыжскай Божай Маці»): «Час пражэрлівы, чалавек яшчэ больш пражэрлівы».

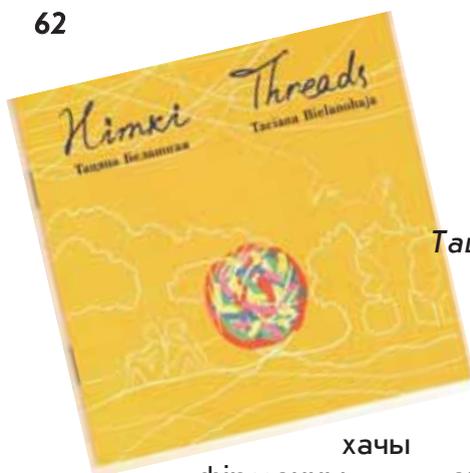
Маргарэт Мітчэл («Знесеныя ветрам»): «Не марнуй час дарэмна — гэта рэчыва, з якога зроблена жыццё».

Іаган Вольфганг Гётэ: «Час — саюзнік настойлівасці».

Што за «Ніткі» ў руках Беланогай?

Вітаўт МАРТЫНЕНКА, музычны крытык

Тацяна Беланогая «Ніткі», Мн., 2011, «Vigma»

Перакананы, многія сплухачы запомнілі фірменны еўрапейскі кампак-дыск Тацяны Беланогай «Двухкроп'е» (2007), які выйшаў пасля трох «самарэзаў» і дзвюх прэстыжных перамог у еўрапейскіх фестывалях. Прэса тады назвала яе беларускай Далорэс О'Рыёрдан, а музычныя лэйблы навіперадкі спрачаліся за права далейшых кантрактаў («БМАgroup», «Каўчэг», «West records»). Як ні дзіўна, таленавітая спявачка з Маладзечна спынілася на не надта актыўным выдаўцы сучаснай рок-беларусікі — фірме «Vigma», затое ў выніковым прадукце адразу кідаецца ў вочы дыхтоўны каляровы 16-старонкавы буклет з вычарпальнымі рэквізітамі ды ўсімі тэкстамі песень (а іх 14, і нават ёсць пераклады на польскую і англійскую мовы, хоць спявае Таня толькі на беларускай).

У перавазе жоўтага колеру ў мастацкай аздобе (Максім Кароль) нехта бачыць перавагу сонечных фарбаў у настроі песень, нехта наракае на жаўцізну поп-прапаганды, але факт, што ў сетцы «вігмаўскіх» музычных крамаў з'явілася зыркае беларускае акенца, якое цяжка не заўважыць.

Пераважным творчым крэда Тацяны Беланогай апрыйёрна застаецца простая лірыка кахання, пра што сведчыць і мастацкая аздоба ў стылі газеты «Двое».

Заўсёды быць з табой,
Заўсёды ўдыхаць жалезны вецер
з берагоў тваіх.

Прабач мне, неба, што не была
вернаю самой сабе,

Прабач, што не была вернаю з
табой сабе.

Гэта ўжо са стартвай песні «Вены кахання». І такая шчырасць падтрыманатонкімінастроймідрыготкага дзявочага голасу, чулымі мелодыямі з нечаканымі ноткамі ды эмацыйнымі пераборамі акустычнай гітары.

Гітара, голас,.. але барані Божа вас памылкова асэнсаваць усё гэта ў рамках бардаўскай творчасці, бо Тацяна Беланогая ўжо самім багаццем свайго голасу шчыльна напампоўвае атмасферу песень жывымі эмоцыямі ды светлымі настроймі. It's rock! Я б назваў сам настрой слухача гэтага дыску настроем чароўных спадзяванняў, бо яны настойліва, хоць і ненавязліва прысутнічаюць у вашай душы ўсе 40 хвілін гэтага фантастычнага знаёмства.

Надзвычай сімвалічнай асабіста мне падалася песня «Болей не трэба», дзе ёсць такія словы:

«Мёртвых словаў новы голас — гэта Я». Нават угаворваў артыстку ўвесь альбом гэты назваць «Гэта Я». Не паслухала, засталася вернай «Ніткам», якім таксама прысвечана небанальная песня «Знітаваныя», што згадваюцца і ў творы «На падваконні кветка» («фіялетавыя ніткі рвуцца лёгка»). А мне ўсё бачыцца ў ёй наследаванне колішнім кумірам савецкай моладзі «Smokie» (прыгадайце іхні альбом «Needles And Pins», 1978; таксама пра нейкія ніткі ды іголачкі). Нават жартам раіў Тацяне надалей рыхтаваць альбом пра вязальныя кручкі ды спіцы, але яе настойліваць, разам з тым, застаецца і фактам творчай упэўненасці ва ўласным натхненні.

Дарэчы, акурат «Знітаваныя» апынуліся той песняй, якую надта ўпадабалі прадзюсары, хоць тэкст я б назваў дзіўным, нават дзівацкім: «Адыходзіць ноччу нешта, / бязважкія кветкі на сталі. / Я ведаю, ён хоча малака, / мне трэба чырвоны, ды і табе». Адзін мой сябра нават пажартаваў: «Ёй што, камуніста карціць малаком напіць?» Да сэнсу аўтарскай задумы мы абодва так і не дакапаліся. І мо не трэба, бо часам ад песні дастаткова эмацыянальных уражанняў. А эмоцыямі Тацяна валодае на ўсе сто.

Найбольш запамінальным хітом для мяне стаў, бадай, «Дождж і птах», хоць асобна варта адзначыць стылістычную роўнасць усяго альбому. «Каменны горад», «Сны», «Малітва», «Горы», «Калі няма сцяны», «Зіма, вакзал», «Я веру ў любоў» — вось яна, чуллівая беларуска-кельцкая аўра, дзе выразна адчуваецца

тэматычна-настраёвы змест рэлізу (а мо ў Тацяны насамрэч радавод з кельтаў — валійцаў, шатландцаў, ірландцаў — раз такія гукі выдае?).

Дзве песні тут маюць адмысловыя прысвячэнні: «Белае воблака» адрасавана вядомай пражаніцы Алесю Адамовічу, а «Сэрца ў аўтобусе» — калегу з бардаўскага цэха Алесю Камоцкаму. І хоць расшыфраваць Таніну плынь свядомасці не ўдалося нават некаторым адрасатам, не магу наракаць на бяссэнсавасць такой творчай паставы. Тым больш, пры наяўнасці жывога вакальнага таленту. Бадай, «Ніткі» папросту — зырккі ўзор так званага чыстага мастацтва ў сучаснай Беларусі.

Нельга абысці ўвагай і дадатковыя перавагі гэтага выдання. Напрыклад, аб'ёмнае мультымедыя: тыя самыя пераклады ўсіх тэкстаў на польскую ды англійскую мовы (буклета ім мала) + сапраўдны відэакліп з надзвычай папулярнай песняй папярэдняга альбому — «Да цябе» (рэжысёр Наста Маркава). Кліп хоць і не назавеш высокабюджэтным, але пэўныя кадры кранаюць за жывое (як чыесьці рукі цягнуць маланку нейкай валізы).

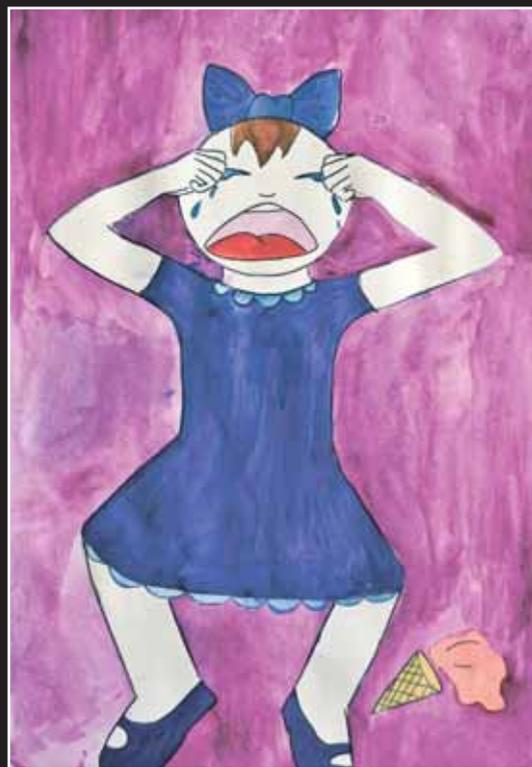
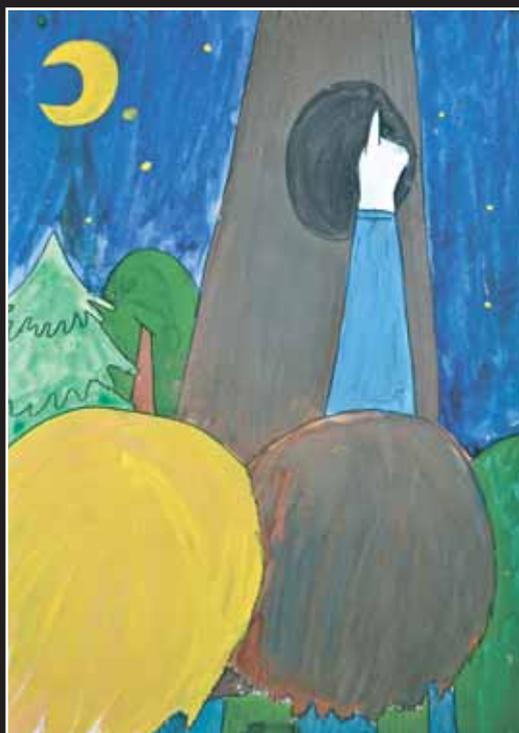
Варта адзначыць і пільную карэктурную гэтага выдання, за што тут змешчана слушная падзяка вядомай філолагу Змітру Саўку. Вось толькі памятаецца, што «Вены каханя» беларусы раней жыламі называлі, бо аж кроў у жылах стыне. Але гэта вам не «Шчаз спаю» на адным з сучасных дыскаў гэтак запушчанай роднай мовы. Выданне альбому Тацяны Беланогай «Ніткі» ўвогуле можна назваць праявай еўрапейскай музычна-выдавецкай традыцыі на беларускім рынку.

ПРАЦЯТ КОНКУРСУ

Гэтым разам на конкурс "Малюем Вятрыску", які быў абвешчаны ў "Бярозцы" № 6 за 2010 год, даслала свае малюнкi вучанiца Навагрудскай СШ № 1 Вiкторыя Побаль. Прапануем вашай увазе работы таленавiтай мастачкi. Конкурс працягваецца!

«МАЛЮЕМ ВЯТРЫСКУ»

З гісторыі «Бярозкі»

Юрась СВІРКА

ДОБРЫ ДЗЕНЬ, ШКОЛА!

Час мінуў канікулаў вясёлых,
Не трывожце, кветкі і рака.
Верасень паклікаў нас у школу
Голасам пявучага званка.

Не забудзем ціхія паляны
І касцёр, што кратаў цішыню,
Голас баявога партызана
І яго ўспаміны пра вайну.

І яшчэ успомнім луг мурожны,
Дзе, як горы, Высяцца стагі.
Там не кветкі мы збіралі —
Кожны
Стому выгнаў з мускулаў тугіх.

Песні не забудзем,
Што ў паходах
Борам нас вадзілі напраткі.
Тыя песні помняцца заўсёды:
Іх спявалі нашыя бацькі.

А сягоння школа нас вітае,
Гэты дзень запомніцца для ўсіх.
Новыя старонкі адкрываем
Таямнічых і разумных кніг.

За акном
Праменьнямі заліты,
Даспявае яблыневы сад.
Школа нас прыцягвае магнітам,
Бо адсюль шырэе далягляд.

“Бярозка” №9, 1969 г.

На першай старонцы вокладкі –
касманаўт-беларус Пётр Ільіч Клімух

